

Türkiye’de İktidar-Basın İlişkilerinin Çatışmalı Doğasına Bir Örnek Olarak Ahmet Emin Yalman Davası (1958-1960)

Resul BABAOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, Tarih Bölümü
E-Mail: babaogluresul@hotmail.com

Geliş Tarihi: 08.12.2018 Kabul Tarihi: 25.03.2019

ÖZ

BABAOĞLU, Resul, **Türkiye’de İktidar-Basın İlişkilerinin Çatışmalı Doğasına Bir Örnek Olarak Ahmet Emin Yalman Davası (1958-1960)**, CTAD, Yıl 15, Sayı 29 (Bahar 2019), s. 339-371.

Türkiye’de basın faaliyetlerinin gelişimine bakıldığında, ilk olarak uzun erimli bir hürriyet mücadelesinin işlevsel bir aracı göze çarpmaktadır. Bu nedenle basın ve iktidar arasındaki ilişkiler dönemsel olarak çatışmalı bir görünüm arz etmiştir. Osmanlı Devleti’nin son döneminde başladığı gazetecilik hayatına II. Abdülhamid, II. Meşrutiyet ve Erken Cumhuriyet gibi kendine has politik ortamlara sahip olan dönemlerde devam eden Ahmet Emin Yalman, önemli olaylara tanıklık etmiştir. Gazetecilik konusunda elde ettiği tecrübe ve bilgi birikimini çok partili hayata geçiş döneminde de sergileyen Yalman bu dönemde de basın ve iktidar ilişkisinin önemli bir figürü olarak yer bulmuştur. Demokrat Parti’nin kuruluş aşamasında muhaliflerin yanında duran Yalman, sahibi olduğu ve başyazarlığını yaptığı Vatan gazetesinde muhalefetin önde gelen isimlerinin yazılarını yayınlamıştır. Türkiye’de liberal ve demokratik bir siyasal sistem kurulması amacıyla muhalefetin yaşatılması için çaba sarf eden Yalman, 1950 seçimlerinden sonra Demokrat Parti karşıtı bir anlayışla gazeteciliğe devam etmiştir. Türkiye’de siyasal ortamın şiddet sarmalına sürüklendiği 1950’lerin sonlarında ise basın faaliyetleri adli davalara konu olmuştur. Bu zor

koşullarda gazetecilik faaliyetlerini devam ettirmeye çalışan Yalman, basına uygulanan baskı politikasının da merkezinde yer alan isimlerden biri olmuştur. Bu çalışmanın konusunu oluşturan Pulliam davasında Yalman için alınan mahkûmiyet kararı ve sonrasında yaşanan gelişmelerin doğurduğu iç ve dış tepkiler tarihsel bir bakışla değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Emin Yalman, Demokrat Parti, Eugene Pulliam, dava, basın.

ABSTRACT

BABAOĞLU, Resul, **Ahmet Emin Yalman Case As An Example Of Conflicting Nature Of Power-Press Relations In Turkey (1958-1960)**, CTAD, Year 15, Issue 29 (Spring 2019), pp. 339-371.

When the development of the activities of the press in Turkey is observed, first of all, a functional tool of the long-term struggle for liberty stands out. Therefore, the relations between the press and the power have appeared periodically conflicting. Having begun his career as a journalist in the last period of the Ottoman Empire and continued his career during the periods having unique political circles such as Abdulhamid II Era, the Second Constitutional Period and the early Republican era, Ahmet Emin Yalman witnessed important events. Exhibiting his experience and knowledge gained in journalism during the transition period to multi-party life, Yalman took part as an important figure in the relationship between the press and the power in this period. Standing close to the opposition during the founding of the Democratic Party, Yalman published the articles of the leading names of the opposition in his newspaper Vatan, which was owned and edited by him. Yalman, who made an effort to sustain the opposition for the establishment of liberal and democratic political system in Turkey, continued journalism with anti-Democratic Party approach after the 1950 elections. In the late 1950s when the political environment was dragged into violence spiral in Turkey, press activities have been the subject of judicial proceedings. Yalman, who tried to maintain his journalistic activities under these difficult conditions, has been one of the names in the centre of the pressure policy applied to the press. Yalman's imprisonment sentence in Pulliam case and the internal and external reactions caused by the developments in the aftermath, which are the subjects of this study, have been evaluated with a historical perspective.

Keywords: Ahmet Emin Yalman, Democratic Party, Eugene Pulliam, case, press

Giriş

Modern devlet örgütlenmelerinde siyasal iktidarlar ile basın arasındaki ilişkinin mahiyeti üzerine ileri sürülen düşüncelerin ortak yönü, bu ilişkinin sağlıklı bir zeminde yürümesinin liberal bir siyasal sistem dâhilinde mümkün olabileceğine ilişkin genel kabuldür. Basın faaliyetlerinin serbest bir ortamda yürütüldüğü ülkelerde iç siyasi çalkantıların ve dış istikrarsızlıkların azalacağı varsayımının yanında, ortaya çıkan siyasi istikrarsızlıkların yol açtığı askeri

darbeler ve sıkıyönetim uygulamalarının basın faaliyetlerine getirdiği kısıtlamalar da düşünüldüğünde bu konuda neden ve sonuç açısından çift yönlü bir etkileşimin varlığından söz edilebilir.¹ Bu nedenle, siyasal çatışma ortamlarının hâkim olduğu devletlerde her zaman için iktidar elitlerinin basın ile sorunlu bir ilişki geliştireceği² yönündeki genel kabulün yanında, devlet yöneticilerinin basın ile yaşadıkları çatışmalı durumu demokrasi açısından umut verici görüp bu ilişkinin sorunsuz bir şekilde yürütüldüğü ülkeleri ise demokrasi açısından şüpheli olarak değerlendiren yaklaşım da konunun Türkiye özelinde değerlendirildiği çalışmalar için ufuk açıcı niteliktedir.³ Diğer bir husus, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Batı dışı toplumlarda giderek kabul gören Batılı demokratik değerlerin savunuculuğunu üstlenen medya zaman zaman beşinci kol işleviyle suçlanmıştır.⁴ Batılı ülkelerin bu sayede siyasi nüfuz etme kapasitelerini arttırdığına inanan yöneticilere bu çalışmanın konu aldığı zaman aralığına damga vuran Demokrat Parti Türkiye’sinden de çeşitli örnekler vermek mümkündür.⁵

Esasen 1950 seçimlerinin ardından iktidara gelen Demokrat Parti’nin basın ile ilgili ilk uygulaması olan 15 Temmuz 1950 tarihinde kabul edilip 24 Temmuz günü yürürlüğe giren 5680 sayılı kanun, liberal bir içerikte olup 1931 senesinde çıkarılan ve tek parti iktidarının ürünü olan basın kanununa göre son derece özgürlükçü maddeler içermesine rağmen DP iktidarının basın ile kurduğu ilişki biçimi yeknesak bir görüntü sergilemekten uzaktır.⁶ Demokrat Parti’nin muhalefet yıllarına bakıldığında, henüz bir parti yayın organına sahip olmadığı zamanlarda basın ile olumlu ilişkiler kurduğu görülmüş, hatta DP’nin kurucularının *Vatan* ve *Tan* gibi muhalif anlayışta yayın yapan gazetelerde yazılarını yayınladıkları müşahede edilmiştir.⁷ İktidara geldikten sonra ilk iş olarak basın kanununu liberalleştirmek yönünde adım atan DP’li siyasetçiler 1954 seçimlerinden sonra ise iktidar ve muhalefet arasında giderek sertleşen

¹ John A. Lent, “Press Freedom in the Third World”, *Harvard International Review*, Vol. 9, No. 4, (April 1987), s. 21.

² Douglas A. Van Belle, “Press Freedom and the Democratic Peace”, *Journal of Peace Research*, Vol. 34, No. 4, (Nov. 1997), s. 406.

³ Ahmet Öztürk, “Çağdaş Demokrasilerde Siyasal İktidar-Basın İlişkileri”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S. 8, 1998, s. 8.

⁴ Lent, agm., s. 21.

⁵ Resul Babaoğlu, “Demokrat Parti’nin Son İktidar Yılında Uluslararası Bir Basın Polemiği: Türkiye Yeniden Dine mi Dönüyor?”, *Toplumsal Tarih*, S. 298, (Ekim 2018), ss. 68-75.

⁶ Kemal H. Karpat, “The Mass Media: Turkey”, in *Political Modernization in Japan and Turkey*, Edt. Robert E. Ward-Dankwart Rustow, Princeton University Press, Princeton&New Jersey, 1964, s. 280.

⁷ Bkz. Nilgün Gürkan, *Türkiye’de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.

ortamda basına karşı ciddi önlemler alma yoluna gitmişlerdir.⁸ Görüldüğü gibi, DP döneminde inişli çıkışlı bir seyir izleyen iktidar-basın ilişkileri 1957 seçimlerinden sonra içinden çıkılmaz boyutlardaki siyasal şiddetin de etkisiyle son derece olumsuz bir zeminde ilerlemiştir. Bu dönemde resmi ilan ve reklamların dağıtımında usulsüzlük iddialarının dolaşması ve yapılan kanuni düzenlemelerle kâğıt dağıtımının tek elden yapılması gibi uygulamalar muhalif basın üzerindeki ekonomik baskıyı arttırırken bu döneme özgü bir deyim olarak “besleme basın” kavramını ortaya çıkarmıştır.⁹ Bu dönemde DP’ye yakın bir tonda yayın yapan Zafer ve Son Havadis gibi gazetelerde başyazarlık yapan Bahadır Dülger, Burhan Belge, Mümtaz Faik Fenik ve Hilmi Velibeşe gibi isimler iktidarın politikalarını olumlayan yazılar yayınlamışlardır.¹⁰ Öymen’in tanıklığına göre; iktidarı öven gazetelere resmi ilan desteği, kredi kolaylığı, kâğıt tahsisi gibi ayrıcalıklar sağlanırken karşı grupta yer alan gazetelerin imkânları ise çeşitli şekillerde daraltılıyordu.¹¹ Cumhuriyet Halk Partisi’nin bütün bu konularla ilgili TBMM’ye verdiği gensoru önergesi DP Parti Grup Meclisinde tepkiyle karşılanmış ve bu aşamadan sonraki uygulamalar hem siyasal muhalefete, hem de muhalif basına yönelik ciddi sertlikte olmuştur.¹²

DP’nin iktidar yıllarında basın faaliyetlerinin siyasal gelişmelere paralel olarak içine girdiği daralmaya rağmen bu dönemde basın hayatında önemli değişikliklerin yaşandığı gözlenmiştir. Tek Parti döneminin özellikle II. Dünya Savaşı yıllarında yoğun bir şekilde faaliyet gösteren fikir gazeteciliğinin yerini bu dönemde siyasi habercilik anlayışı ikame etmiştir. Parlamento muhabirliğinin başlamasıyla birlikte siyasal gelişmeler geniş seçmen kitlelerine aktarılmış, rekabetçi siyasal düzene uygun olarak da siyasal gelişmeler ülkenin uzak taşra yerleşmelerine ulaştırılmıştır.¹³ Anılan dönemde ulaşım hizmetlerinde görülen iyileşmelerin de etkisiyle gazetelerin daha büyük bir okur kitlesine ulaşabilmesi mümkün olmuştur.

⁸ Necla Odyakmaz, “Cumhuriyet Döneminde Anayasal Düzenlemeler ve Basın Özgürlüğü”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S. 17, 2003, s. 125.

⁹ Funda Şenol Cantek, “Elli Yıllar Türkiye’inde Basın”, *Türkiye’nin 1950’li Yılları*, Haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 424.

¹⁰ Nimet Arzik, *Menderes’i İpe Götürenler*, Kurtuluş Matbaası, Ankara, 1960, s. 88.

¹¹ Altan Öymen, *Öfkeli Yıllar*, Doğan Kitap, İstanbul, 2009, s. 453.

¹² Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Taribinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phonix Yayınevi, Ankara, 2004, s. 392.

¹³ Ayşe Elif Emre Kaya, “Demokrat Parti Döneminde Basın-İktidar İlişkileri”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Vol. 39, No. 1, 2010, ss. 93-118.

Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Ahmet Emin Yalman’ın Rolü

Geç dönem Osmanlı basın hayatının fırtınalı dönemlerinde gazeteciliğe adım atan Ahmet Emin Yalman¹⁴, 1972 yılındaki ölümüne kadar Cumhuriyet dönemi basınının da müstesna isimlerinden biri olmuştur. Liberal fikirleriyle tanınan ve II. Dünya Savaşı yıllarında demokratik batı değerlerini savunarak yazılarında Türkiye’deki siyasal hayatta demokrasinin hâkim olması gerektiğini dile getiren Yalman, Demokrat Parti’nin kuruluş aşamasında önemli bir rol oynamıştır. Esasen, savaş yıllarında iktidara karşı biriken toplumsal ve siyasal muhalefet farklı çizgilerdeki kesimleri aynı odakta birleştirmiş ve geniş bir demokrasi cephesi oluşturmuştur. Bu koşullarda DP’ye destek veren sol/sosyalist aydınlar ve liberal kesimler ile birlikte hareket eden Yalman, başyazarlığını ve sahipliğini yürüttüğü *Vatan*’ı muhalif kanadın temsilcilerine açmak suretiyle çok partili siyasal yaşama geçilmesinde önemli bir rol oynamıştır.¹⁵ Bu süreçte Adnan Menderes ve Fuat Köprülü *Vatan* gazetesinde yazdıkları yazılarla geniş kitlelerin

¹⁴ Ahmet Emin Yalman, 1888 yılında Selanik’te doğdu. Divan-ı Mühasebat baş mümeyyizliğinden emekli olan babası Osman Tevfik Bey’in telkinleriyle Alman Lisesi’nden mezun olduktan sonra Amerika Birleşik Devletleri’ne giderek Colombia Üniversitesi’nde doktora eğitimine başladı. “The Development of Modern Turkey as Measured by Its Press” başlıklı teziyle 1914 yılında doktor ünvanını alan Yalman, 1907 yılında Sabah gazetesine girerek başladığı gazetecilik hayatını Yeni Gazete, Tanin, Vakit, Vatan ve Tan gibi gazetelerde çeşitli pozisyonlarda sürdürmüştür. İttihat ve Terakki Fırkası’nın yayın organı olan Tanin’de yazması, sonrasında ise Mütareke döneminde Wilsoncular Cemiyeti’nde yer alması ve aynı zamanda Milli Mücadele yanlısı bir tutum benimsediği için Malta sürgünleri arasında yer alması ve 1923-1925 döneminde Ankara’ya yönelik muhalefet yürütmesi, II. Dünya Savaşı yıllarında Müttefik devletlere yakın bir yayın çizgisi benimsemesi ve Demokrat Parti dönemi basınının da baş aktörlerinden biri olması Ahmet Emin Yalman’ın hayatına ve gazeteciliğine Türk siyasal hayatının incelenmesi için bir izlek niteliği kazandırmaktadır. A.E. Yalman’ın hayatı için bkz. Asuman Tezcan, *Ahmet Emin Yalman: Hayatı ve Gazeteciliği (1918-1938)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara, 2007, s. 11; Ahmet Abdullah Saçmal, *From Mudros to Lausanne: How Ahmet Emin’s Perceptions of “Other” Changed*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, 2012, s. 3; M. Nuri İnuğur, *Türk Basınında İz Bırakanlar, Der Yayınları*, İstanbul, 1999, s. 195; Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim C. I*, Yenilik Basımevi, İstanbul, 1970, s. 15; Tevfik Çavdar, *İz Bırakan Gazeteler ve Gazeteciler, Bahalı’dan Geriye Ne Kaldı?*, İmge Yayınevi, Ankara, 2007, s. 225; Hasan Refik Ertuğ, “Kaybettüğümüz Ahmet Emin Yalman (1888-18 Aralık 1972)”, *Taba Toros Arşivi TT-640036*; Ahmet Emin Yalman’ın başlıca eserleri şunlardır: *The Development of Modern Turkey as Measured by its Press*, Green, London, 1914; *Die Türkei*, Gotha, Pertes, 1918; *Turkey in the World War*, Yale University Press, London, 1930; *Gerçekleşen Rüya*, Tan Basımevi, İstanbul, 1938; *Havalarla Ellibin Kilometre*, Vatan Matbaası, İstanbul, 1943; *Yarının Türkiye’sine Seyahat*, Vatan Matbaası, İstanbul, 1944; *Dünyadan Haber*, Vatan Matbaası, İstanbul, 1945; *San Fransisko’da Neler Gördüm*, Vatan Matbaası, İstanbul, 1945; *Turkey in My Time*, University of Oklahoma Press, Norman, 1956; *Berraklığa Doğru*, Vatan Matbaası, İstanbul, 1957; *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 3 C.*, Yenilik Basımevi, İstanbul, 1970. Bkz. Mücellidoğlu Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, C. II, Mars Matbaası, Ankara, 1968, s. 927.

¹⁵ Kemal Bağlum, *Anpolitik 1945-1960*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 14.

desteğini elde etmek için çaba sarf etmişlerdir.¹⁶ Ayrıca tek partili rejim yanlısı gazetecilerin kaleme aldıkları yazılara da *Vatan* aracılığıyla cevap verilmiştir. Falih Rıfkı Atay'ın *Ulus* gazetesinde çıkan bu yöndeki yazılarına karşı Fuat Köprülü'nün *Vatan*'da yayınlanan "Açık Konuşalım" başlığını taşıyan makalesi Yalman'a göre "tek partiye karşı ilk isyan hareketi" niteliğini taşımaktadır.¹⁷ Bunun yanında, Falih Rıfkı Atay'ın *Ulus*'ta yayınlanan sert içerikli yazılarına Yalman'ın *Vatan*'da verdiği cevaplar ikili arasında birçok defa polemiklere yol açmıştır.¹⁸ Dahası, DP'nin kuruluş sürecinde sosyalist çevrelerle dirsek temasını sürdürdüğü günlerde muhalefete yakın duran *Vatan* gazetesi iktidar tarafından solculukla suçlanmıştır. Bir konuşmasında bu durumu işaret eden Başbakan Şükrü Saraçoğlu; "siyasi görüşleri farklı sandığımız bu iki gazete (*Tan* ve *Vatan*) muhalefette birleşti" diyerek memnuniyetsizliğini ifade etmiştir.¹⁹

Uluslararası düzeyde tanınırlığı olan Yalman, Türkiye'deki son gelişmeleri ele aldığı ve yabancı bir akademik dergide yayınladığı makalesinde gelinen noktada merkezietçi patronaj sistemine dayanan siyasal düzenin devam edemeyeceği yönündeki kanaatini paylaşarak bu yolla sorunlara çare bulunmadığı ve sürdürülebilir bir kalkınmanın başlanmadığını vurgulamıştır.²⁰ 7 Ocak 1946 tarihinde kurulan DP'nin programının CHP'nin programından farksız olduğunu savunan Yalman'a göre DP'lilerin muhalefetinin esasını devletçilik ilkesi oluşturmaktadır. Özel sermayenin teşvik edilmesini esas alan yeni partinin programına göre ancak kilit alanlardaki girişimlerin devlet eliyle yapılabileceği belirtilmiştir.²¹ Yalman'ın bu makalesinde altını çizdiği önemli hususlardan biri de DP'li liderlerin aşırı merkezietçileşme ve tek adam idaresinden kaçınacaklarıydı.²² Son olarak belediye seçimlerinin erkene alınması ve DP'nin bu seçimleri boykot ettiğine değinen Yalman, açıkça muhalefet yanlısı tutumunu ortaya koyarak Demokratların ciddi bir kitle desteği alabileceklerine değinmiştir.²³ 21 Temmuz 1946 tarihindeki genel seçimlerin CHP için hesap günü olacağını ifade eden Yalman, Demokratların bu seçimde başarı şanslarının

¹⁶ Ahmet Öztürk, *Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde (1945-1960) Siyasi İktidar-Basın İlişkisi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul, 1996, s. 116.

¹⁷ *Vatan*, 25 Ağustos 1945; aktaran, Gürkan, *age.*, s. 166.

¹⁸ Kemal H. Karpat, *Turkey's Politics, Transition to a Multy-Party System*, Princeton University Press, Princeton-New Jersey, 1959, s. 148.

¹⁹ Korkmaz Alemdar, "Tan Olayı ve Zekeriya Sertel'in ABD'ye İltica Girişimi", içinde, *İletişimin Devrim Yılları: Hıfzı Topuz'a Armağan Kitabı*, edt. Füsün Özbilgen, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2014, s. 26.

²⁰ Ahmet Emin Yalman, "The Struggle for Multy-Party Government in Turkey", *Middle East Journal*, Vol. 1, No. 1, (Jan., 1947), s. 49.

²¹ Yalman, "The Struggle for Multy-Party Government in Turkey", s. 55.

²² Yalman, "The Struggle for Multy-Party Government in Turkey", s. 55.

²³ Yalman, "The Struggle for Multy-Party Government in Turkey", s. 56.

yüksek olduğunu ifade etmiştir.²⁴ Bunun yanı sıra DP’li siyasetçilerin seçim propagandasına yönelik yazılarına da yer veren *Vatan* gazetesi seçimlerde vatandaşların DP’ye oy vermeleri durumunda yeni bir refah ve saadet devrinin başlayacağını duyurmuştur.²⁵ *Vatan* gazetesinin DP yanlısı yayın politikası doğrultusunda Menderes’in seçim çalışmaları kapsamında başladığı yurt gezisinden notlara da yer vermiştir. Aydın’daki seçim çalışmaları sırasında Cumhurbaşkanının tarafsızlığı konusuna değinen Menderes, doğrudan doğruya İnönü’yü eleştirmiştir.²⁶

Yalman’ın yönetimindeki *Vatan* gazetesinin DP’ye olan olumlu yaklaşımı 1950 seçimlerinden sonra iktidarın el değiştirdiği dönemde de devam etmiştir. Siyasal iktidarı devralan DP’nin ilk icraatlarından biri olan Kore Savaşı’na asker gönderme kararı alınmadan önce Adnan Menderes ve Fuat Köprülü’nün basının desteğini almak adına görüşmek istedikleri ilk isim Yalman olmuştur. Bu görüşmeye anılarında değinen Yalman, “tasarlanan hamleyi benimsedim” diyerek Kore’ye asker gönderme kararını olumlu bulduğunu ifade etmiştir.²⁷ Ahmet Emin Yalman, Demokrat Parti’yi kuruluşundan 1950 yılında iktidara gelişine kadar açıktan desteklemiştir. DP’li kurucuların yazılarına gazetesinde yer vermek suretiyle kendilerini destekleyen Yalman, 1950’den sonra yazılarında zaman zaman çelişkilerle dolu yorumlar yapmıştır. Yalman’ın bu dönemde ortaya koymuş olduğu gazetecilik performansını değerlendiren bir çalışmada şu ifadelerle yer verilmiştir:

“Neredeyse gazeteyi tek başına yayınlayan Yalman, hemen hemen her gün gazetesinde yazdığı gündeme yönelik çok uzun yazılarıyla dikkati çeker. Yazılarında kullandığı dil çoğu zaman açık değildir. Herkesçe onaylanan, kesin bir sonuca ulaşmış konularla ilgili –pek tepki almayacağı- sert denebilecek yazılar yazarken, fikir yürütülmesi, yorum yapılması gereken zamanlarda son derece dolaylı bir anlatımı seçer. Kişi ve kurumları açık bir şekilde eleştirmekten çekinir. Böyle zamanlarda gündemdeki konuyu direkt ele almaz. Örneğin gündemde şaibeli bir seçim gerçekleştiği yönünde bazı iddialar varsa, Yalman o günkü yazısını Batı demokrasilerindeki siyasi seçimlerin nasıl uygulandığına yönelik bir yazıya ayırır. Gazetede yayınlanan haberlerin bir bölümü ya tek tarafa doğrulatılmış ya da yalnızca kendi sezgileri, duydukları herhangi bir bilgi, habere dönüştürülmüştür. Yalman’ın bu tavrı tam anlamıyla bir gazeteci

²⁴ Ahmet Emin Yalman, “Hesap Günü”, *Vatan*, 20 Temmuz 1946.

²⁵ *Vatan*, 17 Temmuz 1946.

²⁶ *Vatan*, 18 Temmuz 1946.

²⁷ Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim C.4 (1945-1971)*, Rey Yayınları, İstanbul, 1971, s. 227.

kişiliğine sahip olmaması, görüş aldığı herhangi bir politikacıdan çok etkilenmesi ve söylediklerini çok inanarak ve benimseyerek savunmasıdır.”²⁸

Demokratların 1950’de iktidara gelmesiyle birlikte Türkiye’deki siyasal sistemin liberalleşeceğine inanan Yalman’ın bu umutları kısa bir süre sonra sönmeye başlamıştır. DP’nin devlet bürokrasisi ve diğer bütün kurumlar üzerinde parti hegemonyası kurmaya girişmesi ve popülist siyasi yöntemlerle kitle desteğini artırmaya çalışması gibi hususlar²⁹ Yalman’ın partiden uzaklaşma sebebini oluşturmuştur. Yalman için sıkıntılı bir dönemi başlatacak olan birtakım gelişmeler karşısında almış olduğu tavır, gerçekten de iktidar odağının beğenisini kazanma arzusuna mündemîç olan ve Türkiye’nin son 150 yıllık tarihsel geçmişinde aydınların iktidarlara kurdukları ilişkiyi tanımlayan *aferizm* gerçeğinden oldukça uzaktı. Kendi ifadeleriyle aktaracak olursak; *Altmış iki yıl bulan gazetecilik hayatımda yurt ve cihan sabnesini yalnız seyretmekle kalmadım. Bir hürriyet ve ıslahat sevdalısı olarak değiştirme ve iyileştirme yaratmağa ve daima doğruya doğru eğriye eğri demeye çalıştığım için başımdan bin bir bela ve macera geçti*³⁰ şeklindeki sözleri geçmişe dönük bir muhasebe örneğidir. Gerçekten de Yalman’ın DP ile arasındaki olumlu bağların zayıflamasının en önemli nedenlerinden biri DP’nin demokrasi anlayışı idi. Resmi bir toplantıda Samet Ağaoğlu’nun; *Demokrasi bir sayı rejimidir. Bu rejimde yığınlar ne isterse o olur. Biz iktidar mesulleri sıfatıyla bir aruç aydının tenkidine ve güürültüsüne değil, hake yığınlarının belirttiği isteklere uymak zorundayız* şeklindeki sözlerine karşılık Yalman; *Bahsettiğiniz yol demokrasi değil, bal gibi demagojidir* şeklinde tepki vererek aradaki anlayış farkını ortaya koymuştur.³¹

Demokrat Parti’nin basının büyük bir kısmının desteğini aldığı ilk kuruluş yıllarının aksine, iktidarı elde etmesinden kısa bir süre sonra gazetelerin önemli bir kısmı muhalif duruma geçmiştir.³² İşte bu koşullarda Yalman yönetimindeki *Vatan* gazetesi de özellikle laiklik ve demokrasi gibi konularda muhalif tonda yayın yaparak DP’nin karşısında durmuş ve böylelikle DP yanlısı basın organları ile zaman zaman karşılıklı atışmalar yaşamıştır. Bunlardan özellikle Necip Fazıl Kısakürek tarafından çıkarılan *Büyük Doğu* dergisi Yalman’ın etnik kökenini de mevzubahis ederek bazen ima yoluyla bazen de doğrudan doğruya Yahudilikle ilişkisi olduğunu ileri sürüyordu.³³ Hiç şüphe yok ki bu durum bazı radikal

²⁸ Aynur Mumay, *Demokrasi Kavramı ve Türk Gazeteciliğinin Çok Partili Siyasal Yaşama Geçiş Sürecindeki Görünümü: “Vatan” Örneği*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1996, s. 44.

²⁹ İlkay Sunar, “Populism and Patronage: The Democrat Party and Its Legacy in Turkey”, *IL Politico (Umw. Pavia Italy)*, 1990, anno LV, No.4, s. 750.

³⁰ Nuri M. İnuğur, “1923-50 Dönemi Basınında Vatan-Tan Gazeteleri ve Ahmet Emin Yalman”, *Marmara İletişim Dergisi*, S.1, (Aralık 1992), s. 625.

³¹ Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim C.4 (1945-1971)*, s. 238.

³² Alpay Kabacalı, *Türk Basınında Demokrasi*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1994, s. 235.

³³ Altan Öymen, “Hüseyin Üzmez Ahmet Emin Yalman’ı Niçin Vurmuştu?”, *Radikal*, 2 Kasım 2008.

çevreleri ajite etme amacına dönüktü ve 1952 yılının Kasım ayında tüm Türkiye’yi sarsan bir eylemi doğurmuştu. Malum olduğu üzere o sırada Malatya’da bulunan Ahmet Emin Yalman, bir grup saldırganın silahlı saldırısına maruz kalmış ve vücudunun değişim yerlerinden yaralanmasına rağmen hayata tutunabilmiştir.³⁴ Saldırganlardan Hüseyin Üzmez, yakalandıktan sonra vermiş olduğu ifadeye pişmanlığını ifade etmesine rağmen 2000’li yıllarda gazeteci-yazar kimliğiyle olaya ilişkin düşüncelerini ifade ederken kurduğu; *Ahmet Emin Yalman Sabetayistti. Onu 17 yaşındayken vurdum. Menderes’in ayakları dibine serdim...*³⁵ şeklindeki anlamsız cümleler bir bakıma olayın yaşandığı dönemin siyasi havası hakkında önemli bir ipucu vermiştir. İktidar ve muhalefet partileri arasındaki ilişkinin gerginleşmeye yüz tuttuğu bir sırada gerçekleşen suikast hadisesi her ne kadar kısa bir süreliğine siyasal havanın yumuşamasına vesile olduysa da ülkedeki tansiyon giderek yükselmeye devam etmiştir. Yalman suikastında *Büyük Doğu* dergisi ve Necip Fazıl Kısakürek’in dahlinin olup olmadığı ya da suikastı gerçekleştiren henüz 17 yaşındaki saldırganın azmettiricileri ile ilgili tartışmalar bir yana, bu olay Yalman’ın hangi koşullarda gazetecilik faaliyetlerini sürdürmeye çalıştığını ortaya koymaktadır. Belirtmek gerekir ki, iktidarın basına yönelik aldığı önlemler bu olaydan sonra tedricen artacak ve Türkiye’deki basın hayatı son derece ağır bir baskı altına girecektir.

Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarında Basının Genel Durumu

1957 seçimleri öncesinde siyasal muhalefete karşı iktidar kanadının aldığı önlemler ve siyasal tansiyonun yüksek bir dozda seyretmesi, seçim sonrasında ortaya çıkacak olan tablonun habercisi niteliğindedir. Nitekim 1954 seçimleriyle kıyaslanınca yara almasına rağmen seçim kanununun da etkisiyle parlamentodaki çoğunluğu sağlayan ve iktidarını koruyan DP ile bu seçimlerde göreceli bir başarı elde eden muhalefet arasındaki ilişkiler şiddetli bir evreye girmiştir. Malum olduğu üzere, 27 Mayıs 1960 Darbesi’ne giden süreci başlatan gelişmeler iktidar partisinin muhalefete karşı oldukça katı önlemler aldığı bir döneme tekabül etmektedir. Diğer yandan, muhalefetin de aynı oranda sert bir muhalefet anlayışı izlediği bu dönem iktidarın hırçın tavırlarına ortam hazırlamıştır.³⁶ Bu politik koşullarda iktidar kanadının her kesimden muhalefete karşı aldığı önlemlerden basın da payına düşeni almıştır.

DP döneminde çıkarılan basın kanunlarıyla gazetecilik faaliyetlerinin tam anlamıyla cendereye alınması sonucunda iktidar partisindeki muhalif kanat daha

³⁴ “Başmuharririmiz Ahmet Emin Yalman’a Suikast Yapıldı”, *Vatan*, 23 Kasım 1952.

³⁵ Altan Öymen, *Öfkeli Yıllar*, Doğan Kitap, İstanbul, 2009, s. 356.

³⁶ Tanel Demirel, *Türkiye’nin Uzun On Yılı, Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 300.

da belirginleşmiş ve Hürriyet Partisi adıyla yeni bir parti kurulmuştur. Bu muhalif hareketin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan gelişme 9 Mart 1954 tarihinde yasalasan *Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun*'un Adalet Komisyonu'nda görüşülmesi esnasında gündeme gelen "İspat hakkı"nın bu kanuna dâhil edilmemesiydi. Bu düzenlemenin yasalaşmasıyla beraber bir gazetecinin iddiasının doğruluğunu ortaya koyacak kanıtlara sahip olsa da bu iddiasını ileri sürmesi engellenmiştir.³⁷ Kanunun birinci maddesinde yer alan:

"Matbuat vasıtasıyla her ne surette olursa olsun: 1- Namus, şeref veya haysiyete tecavüz edilmesi veya hakarete bulunulması, 2- İtibar kırarak veya şöhret veya servete zarar verebilecek bir hususun isnat edilmesi, 3- Rıza hilafına hususi veya ailevi ahvalin teşhir olunması, 4- yukarıdaki hal ve suretlerde tecavüz, hakaret, isnat veya teşhire maruz bırakılacağından bahisle tehditte bulunulması hallerinde fail (6) altı aydan (3) üç seneye kadar hapis ve 1000 liradan 10.000 liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır"³⁸

şeklindeki hüküm ilgili kanunun -hemen akabinde yapılan yargılamalar da düşünüldüğünde- keyfe keder uygulamalara zemin teşkil edebileceğini göstermiştir.³⁹ Böylelikle gazeteciler özellikle rüşvet, yolsuzluk ve hırsızlık gibi haberlere yer verirken bu suçları isnat ettikleri devlet memurları ve siyasetçilerin onur ve haysiyetini kırmış sayılacaklarından yeni basın kanuna göre suçlu duruma düşmüşlerdir.⁴⁰ Aynı tarihte basın kanununun 36. Maddesinin tadiliyle basın mahkemelerinin kurulmasının da önü açılmıştır.⁴¹ Kanunun tartışma yaratan diğer bir yönü de radyo yolu ile işlenecek suçlar ifadesi idi. Zira radyo spikerlerinin fiili ve hukuki sorumluluklarının ne olacağı hususu yasanın yarattığı belirsiz bir durumdu.⁴²

7 Haziran 1956 tarihinde çıkarılan *Neşir Yoluyla veya Radyo Yolu ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkındaki 6334 Sayılı Kanunun Adı ile Bazı Maddelerinin Tadiline Dair Kanun* ile basın faaliyetlerinin üzerine uygulanan baskı daha da ağırlaştırılmıştır.⁴³ Bu kanun değişikliğinin gerekçesinde yer alan:

"Mezkûr kanuna ve mevzuatımızdaki diğer hükümlere rağmen şeref ve haysiyetlere mahirane bir taktik ile tecavüz edilmekte ve bilhassa yalan haber ve

³⁷ Çağla Kubilay, "Demokrat Parti Döneminde Basında İspat Hakkı Tartışmaları", *İletişim Araştırmaları*, S. 12, S. 1, (2014), s. 18.

³⁸ *Resmî Gazete*, Sayı: 8660, 9 Mart 1954, s. 5.

³⁹ Bu kanun düzenlemesiyle basın üzerinde ağır bir baskı uygulanabileceği beklentileri oluşmaya başlamıştır. "Turkish Assembly Limits Criticism By Press, Radio", *The Globe and Mail*, March 10, 1954.

⁴⁰ Bkz. Avni Özgürel, "50'lerin Siyasi Düellosu: İspat Hakkı", *Radikal*, 28 Eylül 2008.

⁴¹ *Resmî Gazete*, Sayı: 8660, 9 Mart 1954, s. 6.

⁴² "Radyo Suçları", *Vatan*, 19 Ocak 1959.

⁴³ Cem Eroğul, *Demokrat Parti ve İdeolojisi*, İmge Yayınevi, Ankara, 2003, s. 192. Ayrıca bkz. "Press Curbs Looms in New Turkish Bill", *The Christian Science Monitor*, June 4, 1956.

havadis neşir ve işaası suretiyle memleketin yüksek menfaatlerini, güven ve düzenini sarsma gayesi takip olunmakta ve içtimai kıymet hükümleri amansız bir şekilde çiğnenmekte, cemiyette riayeti zaruri asgari saygı kaideleri hiçe sayılarak ve sırf maksadı mahsusa müsteniden devlet ve hükümet otoritesini resmî taazzuv ve teşekkülleri tehdit edici sistemli neşriyat yapılarak amme efkârı tamamıyla haksız ve yersiz olarak bulandırılmaktadır”⁴⁴

şeklindeki ifadeler mezkûr yasa değişikliğinin direkt olarak muhalif gazetecileri hedef aldığı anlaşılmaktadır. Nitekim kanunun birinci maddesinde yer alan ve sözü edilen suçun işlenmesi durumunda verilecek olan ceza bir yıldan üç yıla kadar olacak şekilde uzatılarak 1000 lira olan para cezası da 3000 liraya yükseltilmiştir.⁴⁵ Bu yasa değişikliği CHP ve Hürriyet Partisi’nin şiddetli eleştirilerine karşın yürürlüğe konmuştur.⁴⁶ Basın kanununa eklenen yeni maddelerden dolayı rahatsızlığını dile getiren *Vatan* gazetesinden Abdurrahman Konuk, hâlihazırda yürürlükteki basın kanununun demokratik bir idare için yeterli olduğunu savunmuştur.⁴⁷ Basın faaliyetlerini kısıtlayan bu değişiklik ülke dışında da tepkilere neden olmuştur. ABD’de yayınlanan bir gazeteğe göre; bu değişiklik, Nisan ayında Menderes’in bir konuşmasında partisinin faaliyetlerinin basın ve muhalefet tarafından sabote edildiğini belirtmesinin ardından alınan ilk önlemlerden biri olmuştur.⁴⁸ Merkezi Cenova’da olan Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI) tarafından yapılan bir açıklamada söz konusu gelişmenin Türkiye’de basın özgürlüğünü tehdit ettiğine yer verilmiştir.⁴⁹

Hükümetin basını kontrol altına almak için elindeki büyük kozlardan biri de kâğıt hammaddesinin dağıtımını tek merkezden yapılacak şekilde düzenleyen basın kanunu idi. İzmit’teki fabrikada gazetelerin ihtiyaç duyduğundan daha az üretim yapıyordu ve dağıtım da bir devlet bakanı tarafından denetleniyordu. Fiyatlar yükselmişti ve bu durum tatminsizlik doğruyordu. Muhalif gazeteler genellikle hammadde azaltma ile korkutuluyorlardı bu da şüphesiz güncel olaylarla ilgili yorumlarını ne yönde yapacaklarını da etkiliyordu.⁵⁰ Öte yandan, resmi ilanlar ve reklamların dağıtılması da basın organlarının hükümete olan yakınlık derecesine göre yapılmıştır. Dönemin koşulları düşünüldüğünde gazetelerin en başta gelen gelir kaynaklarını oluşturan reklam ve resmi ilanların bu şekilde dağıtılması muhalif duruş sergileyen gazeteleri büyük bir kayba

⁴⁴ TBMM Zabıt Ceridesi (TBMMZC), Devre X, İçtima 2, 30 Mayıs 1956, s. 192.

⁴⁵ Resmi Gazete, Sayı: 9327, 8 Haziran 1956. (Kabul tarihi: 7 Haziran 1956).

⁴⁶ “Turkish Assembly Ratifies Measure Heavy Penalties”, *South China Morning Post*, June 8, 1956.

⁴⁷ Abdurrahman Konuk, “Basına Karşı Tedbir”, *Vatan*, 13 Şubat 1959.

⁴⁸ “Turkish Press Fears of O.K. of New Shackles”, *Chicago Daily Tribune*, June 4, 1956.

⁴⁹ “Treat to Freedom”, *The Times*, June 9, 1956.

⁵⁰ The National Archive (INA), Foreign Office (FO), 371/136517-7, An Examination of the Turkish Press, RK 1672/2, November 11, 1958.

uğratmıştır.⁵¹ 1 Nisan 1958 tarihinde yapılan bir düzenlemeye göre bir gazetenin haftalık ortalama 42 sayfa çıkabileceği koşulu getirilmiş, günlük azami altı sayfaya tekabül eden bu rakam gazetelerin kısıtlamaya gitmelerine neden olmuştur. *Vatan* gazetesi de baskısını azaltmak zorunda kalan gazeteler arasında yer almıştır. Bu durum, *Vatan* gazetesinde şikâyet konusu yapılarak kâğıt sıkıntısı yaşayan basının hür olamayacağına değinilmiştir.⁵² Reklam ile ilgili düzenleme de gazetelerin reklam bölümlerini azaltmalarına neden olmuş ve dolayısıyla gelirinin çoğunu reklamdan elde eden basına büyük bir darbe vurulmuştur. Önemli bir kısmı devlet tarafından verilen ilanlardan oluşan reklamlardan pay almak isteyen özellikle küçük ölçekli basın organları hükümetin icraatlarını onaylamak zorunda kalmışlardır.⁵³

Basın kanunundaki son düzenlemelerle gazetelerin sorumlu yazar ve editörlerinin cezai sorumluluk altına alınmalarıyla yargılanmalarının önü açılmıştır.⁵⁴ Böylelikle DP iktidarının bu döneminde basın kanunu üzerinde yapılan değişikliklerin sonucunda gazetecilerin yargılanmaları sürpriz bir gelişme olmamıştır. Cumhuriyet dönemi basınının önemli şahsiyetlerinden biri olan Ahmet Hamdi Başar'ın aktarımına göre yalnızca bir günde İstanbul ve İzmir'de 43 gazeteci yargılanmıştır.⁵⁵ Dahası, bu yargılamaların neredeyse keyfi yöntemlerle yapıldığı hususu dış basında yer alan yorumlar arasındaydı.⁵⁶ İşte bu koşullar altında yaşanan bir gelişme, ülke dışında olduğu gibi dış basında ve yabancı temsilciliklerde heyecana yol açmıştır. Hüseyin Cahit Yalçın'ın son zamanlarda hükümet karşıtı yazılarıyla öne çıkan bir gazeteci olduğu hususu İngiliz diplomatik çevrelerini de dikkatini çekmiştir. Hüseyin Cahit Yalçın'ın *Yeni Ulus* gazetesinde yayınlanan ve Adnan Menderes'in muhalefet lideri İnönü'ye karşı şiddetli bir garaz içinde olduğu, ancak CHP'den atılmadan önce kendisinin de İnönü'ye derinden bağlı olduğunu içeren ve muhalefete karşı sert ithamlarda bulunduğu için Menderes'i yalancılık ve iftira atmakla suçlayan yazısı dikkat çekmektedir.⁵⁷ Hüseyin Cahit'in bu yazısından dolayı Basın Kanununa muhalefet ettiği için yargılanması ve 80 yaşında olmasına rağmen yedi yıl hapis

⁵¹ TNA FO, 371/136517-8, An Examination of the Turkish Press, RK 1672/2, November 11, 1958.

⁵² Oktay Akbal, "Kâğıtsız Basın Hür Sayılmaz", *Vatan*, 13 Ocak 1959.

⁵³ TNA FO, 371/136516, New Decree Puts Pressure on Opposition Newspaper, RK 1451/1, April 23, 1958.

⁵⁴ "Severe Penalties Proposed", *The Times*, June 5 1956.

⁵⁵ Ahmet Hamdi Başar, *Demokrasîye Geçiş, DP İktidarı ve 27 Mayıs*, "Yine Hayal Âleminde Uçuyorum", Yay. Haz. Murat Koral Türk, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 592.

⁵⁶ "Turkey's Press", *Chicago Tribune*, June 6, 1956.

⁵⁷ TNA FO, 371/117742, Imprisonment of Journalist Hüseyin Yalçın, RK 1672/1, 4January 1955.

cezası alması⁵⁸ yabancı basının ve diplomatik temsilcilerin de gündemini meşgul etmiştir. Bazı İngiliz milletvekilleri DP hükümeti üzerinde baskı kurulması yönünde taleplerini iletirken İngiltere’deki İngiliz elçilik yetkilileri bu durumun Türkiye’nin iç işlerine karışmak anlamına gelebileceği gerekçesiyle teklifi reddetmişlerdir.⁵⁹ Hüseyin Cahit Yalçın’ın İkinci Dünya Savaşı yıllarında anti-Nazi bir söylem geliştirerek İngiltere yanlısı bir duruş sergilemesi ve Avrupa Konseyi’nde de bu tutumunu sürdürdüğü gerekçesiyle İngiliz yetkililer bu davanın sonucundan rahatsız olmuşlardır.⁶⁰

Dış basında çıkan DP karşıtı eleştirel tepkiler karşısında harekete geçen DP yanlısı isimler, dış basında bu uygulamaları savundukları yazılar yayınlamışlardır. Türkiye’nin Washington Konsolosluğunda basın ataşesi olarak görev yapan Altemur Kılıç, *The Washington Post and Times Herald*’ta yayınladıkları yazıda Türkiye’de basının ağzının tıkalı olmadığını ve her gün sayısız basın organında hükümetin eleştirildiğini ifade ederek son yapılan kanuni düzenlemelerin siyasetçilerin haysiyetini korumayı amaçladığını iddia etmiştir.⁶¹

Basın Hayatındaki Gelişmeler Karşısında Ahmet Emin Yalman’ın Tutumu

9 Mart 1954 tarihli kanun değişikliğinde ispat hakkının yol açtığı tartışmalar bir yönüyle o dönem yürürlükte olan Türk Ceza Kanunu’na da aykırı bir durum teşkil ediyordu. Bu konuya dikkat çeken gazetelerin başında Ahmet Emin Yalman yönetimindeki *Vatan* gazetesi vardı.⁶² Voltaire’e ait olan: “İsnatlarınızı külliyen reddediyorum; fakat bunları açıklamak ve ispat etmek hakkınızı ölünceye kadar müdafaa edeceğim” sözünü büyük puntolarla gazeteye taşıyan Yalman, iktidarın son basın değişikliğini eleştirmiştir.⁶³ “Menderes ve Basın” başlığıyla yayınlanan bir yazısında Yalman, hükümet ile basın arasındaki ilişkilerin son derece gergin bir seyir takip etmesinin memlekette bulanık bir havanın hüküm sürmesinde menfaati olan çevrelerin mahsulü olduğuna inandığını belirtmiştir.⁶⁴ İktidarı eleştirme noktasında oldukça ölçülü bir üslup kullandığı görülen Yalman, yazısının ilerleyen kısımlarında;

⁵⁸ TNA FO, 371/117742, Imprisonment of Journalist Hüseyin Yalçın, RK 1672/1, January 4, 1955.

⁵⁹ TNA FO, 371/117742, Hüseyin Yalçın’s Imprisonment for an Offence Against the Turkish Press Law, RK 1672/2, January 7, 1955.

⁶⁰ TNA FO, 371/117742, Julian Amery, RK 1672/2, December 27, 1954.

⁶¹ Altemur Kılıç, “Freedom in Turkey”, *The Washington Post and Times Herald*, November 14, 1958.

⁶² “Hakaret Suçlarında Hakiki İspat Hakkı”, *Vatan*, 2 Ocak 1958.

⁶³ *Aynı yer.*

⁶⁴ Ahmet Emin Yalman, “Menderes ve Basın”, *Vatan*, 9 Ocak 1959.

“...mesul bir hükümet reisinin böyle bir ocağa küsmesi ve eski işbirliği günlerinin güzel hatıralarını lehte değil, aleyhte olarak kullanması, görülmemiş bir şeydir. Şurası muhakkak ki Adnan Menderes çok nazik ve sevimli bir insandır. İşbirliği günlerinde gazetecilere yakın arkadaş muamelesi etmiş, her birine ayrı ayrı büyük nezaketler ve şahsi yakınlıklar göstermiş...”

şeklindeki sözlerle Menderes’in şahsını yücelten bir yaklaşım sergilemiş, ancak devamında da; *Yalnız şurası var ki gazeteler keyfi surette kullanılacak şahsi yayım vasıtaları değildir. Ben de arkadaşlarım da tenkid vazifesini sırf memleket ölçülerine göre yerine getirmeğe mecburuz* diyerek iktidarın basına dönük son zamanlardaki icraatlarına yöneltilen eleştirileri haklı bulmuştur.⁶⁵

Yalman yönetimindeki *Vatan* gazetesi, Batı basınında Türkiye’deki basın faaliyetleri ile ilgili çıkan haberlere değinilerek son zamanlarda gazetecilerin yaşadıkları olumsuz gelişmelere dikkat çekmiştir. IPI’nın Ocak ayındaki bülteninde Türkiye’deki basın kanununun şiddetine vurgu yapıldığına değinildiği bir haberde ayrıca ABD’de yayınlanan *New York Herald* gazetesinin bir sayfasının ABD’de yaşayan bir okur tarafından *Vatan* gazetesine gönderildiğine yer verilmiştir.⁶⁶ Buna göre, Türkiye’deki basın faaliyetleri şiddetli bir baskı altındadır ve basın hürriyeti tehlike altındadır. *New York Herald*’da çıkan haberde bu durumun nedeninin Türkiye’de cesur gazetecilerin bulunmaması olmadığı, bilakis Ahmet Emin Yalman ve Hüseyin Cahit Yalçın gibi iki deneyimli gazeteciye rağmen bu durumun yaşandığına vurgu yapılmıştır. Ayrıca II. Dünya Savaşı yıllarında Nazi orduları Türkiye sınırındayken bile bu iki gazetecinin anti-faşizm yapma cesaretini gösterdiklerine değinilmiştir.⁶⁷ Dolayısıyla Türkiye’deki bu durumun gerçek sebebi olarak iktidarın tercihi olarak gösterilmiştir. *Vatan* gazetesinde IPI’nın bülteninden alıntılar yapılması DP yanlısı basının tepkisine neden olmuştur. *Havadis* gazetesinde Yalman’ı hedef alan bir yazı yayınlanmış ve yurtdışında Türkiye’nin aleyhinde faaliyetlerde bulunarak IPI’da Türkiye’yi karalayıcı propaganda yapan Yalman eleştirilmiştir. Eleştiri oklarının hedefindeki Yalman ise IPI’nın kurucularından biri olarak icra komitesinde yer aldığını belirterek enstitünün bülteninin içeriğine müdahale etmediğini savunmuştur.⁶⁸ Bunun yanı sıra, Yalman’ın IPI’nın faaliyetlerini ve temel işlevini Türk okuyucusuna tanıtmaya çabası sürgit devam etmiştir. IPI’nın Türkiye ile ilgili raporlarına verilen sert tepkilerin yersizliğini ifade eden Yalman bu kuruluşun temel amacının ülkelerin iç işlerine karışmaktan ziyade *hürriyet idealini ve insanlık haysiyetini müdafaa etme* amacının gözetildiğini vurgulamıştır.⁶⁹

⁶⁵ Ahmet Emin Yalman, “Menderes ve Basın”, *Vatan*, 9 Ocak 1959.

⁶⁶ “New York Herald’ın Bir Başyazısı”, *Vatan*, 12 Ocak 1959.

⁶⁷ “New York Herald’ın Bir Başyazısı”, *Vatan*, 12 Ocak 1959.

⁶⁸ “T.C. Başvekili ve Basın Enstitüsü”, *Vatan*, 25 Mart 1959.

⁶⁹ Ahmet Emin Yalman, “Basın Enstitüsünün Gayeleri”, *Vatan*, 5 Haziran 1959.

Türkiye’de basın faaliyetleri ile ilgili açıklamalarda bulunan yabancıları haberleştiren *Vatan* gazetesi, Kaliforniya Üniversitesi Gazetecilik Enstitüsü Başkanı Robert Harris’in Türkiye’deki bir konferansında söylediği “Türkiye’de basın baskı altındadır” sözleri olduğu gibi aktarılmıştır.⁷⁰ Ertesi gün yayınlanan *Vatan* gazetesinde Harris’in konferansından bazı bölümler yer almıştır. Gazeteciler Cemiyetinde verdiği konferansta Amerika’da basının her türlü baskıdan uzak olduğuna değinen Harris, “ABD’de bir basın kanunu yoktur, herhangi bir şahıs Medeni Kanun ve Ceza Kanunu önünde nasıl mesulse basın da mesuliyet içindedir” demiş, “Normal zamanlarda neşri yasak edilen haber var mıdır?” sorusunu ise “Bazı milli müdafaa sınırları dışında hayır” diye cevaplamıştır.⁷¹ Görüldüğü gibi Türkiye’de son zamanlarda basının içinde bulunduğu güç duruma dikkat çekmek adına Yalman ve *Vatan* gazetesi iktidara örtülü mesajlar içeren bir yayın takip etmiştir. Daha önce de değinildiği gibi, Yalman’ın basın politikası, sert eleştirilerle iktidar elitlerini karşısına almaktan ziyade, üstü kapalı ifadelerle Türkiye’deki duruma dikkat çekmek şeklinde tezahür etmiştir. Özellikle 1959 yılından itibaren basın hürriyetini merkeze alan yazılar yayınlayan Yalman, konuyla ilgili düşüncelerini açıklama yoluna gitmiştir. Yurtdışında karşılaştığı olayları, haberdar olduğu yayınları ve katıldığı konferansları yazılarına konu ederek dolaylı yollarla Türkiye’deki basın rejimini gündemde tutmak için çabalamıştır. IPI’den çalışma arkadaşı olan ve Danimarka’da yayınlanan *Berlingske Tidende* gazetesinin sahibi Dr. Naeser’ın yayınladığı basın özgürlüğünü konu alan kitabını *Vatan*’daki köşesinde tanıtan Yalman, kitapta yer alan karikatürlerden yola çıkarak basın hürriyetini savunmuştur.⁷²

İlerleyen zamanlarda Yalman’ın eleştiri dozunu arttırdığı görülmüştür. 24 Temmuz Gazeteciler Günü için Gazeteciler Cemiyeti’nde yapılan bir törenden duyduğu memnuniyeti belirten Yalman, daha sonra kendisine teklif edilen radyo programında konuşmasını yaparken kullandığı “sansür” kelimesinden dolayı programın sunucusu tarafından uyarıldığını aktarmıştır. Bunun üzerine: *Sansür kelimesine sansür koyan bir radyoda hürriyete inanan ve sansürü telin eden eski bir gazeteci sıfatıyla hiçbir konuşacağım yoktur* sözleriyle tepkisini koyan Yalman; *Öyle görünüyor ki Demokrat Parti’nin bazı müfritlerinin zihninde: bu memleket henüz hürriyete ehlil değildir. Totaliter bir sistemle idare edilmesi lazımdır. Biz itidale doğru gidersek ve sertliği bırakırsak iktidarı elden kaçırmız tarzında fikirler yer etmiştir* cümleleriyle daha önce olmadığı ölçüde iktidarı hedef almıştır.⁷³ Ahmet Emin Yalman’ın iktidar ile

⁷⁰ “Türkiye’deki Basın Baskı Altındadır”, *Vatan*, 13 Ocak 1959.

⁷¹ “Gazeteler Amerika’da Her Türlü Baskıdan Uzaktır”, *Vatan*, 14 Ocak 1959.

⁷² Ahmet Emin Yalman, “Basın Hürriyeti ve Basın Mesuliyeti”, *Vatan*, 23 Haziran 1959.

⁷³ Ahmet Emin Yalman, “Sansür Kelimesine Sansür Mü?” *Vatan*, 27 Temmuz 1959.

arasına gerçek anlamda mesafe koymasına neden olan gelişmeler, 1958 yılının sonlarına doğru IPI'dan çalışma arkadaşı ve ABD basınının önemli isimlerinden biri olan Eugene Pulliam'ın eşiyile birlikte Türkiye'ye gerçekleştirdikleri ziyaret esnasında gördükleri olumsuz muamele sonucunda yaşanmıştır.

Pulliam Olayı ve Yalman'ın Yargılanmasına Giden Süreç

Amerikalı gazeteci Eugene Pulliam'ın Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştirip Başbakan Adnan Menderes ile görüşme talebinde bulunması, son zamanlarda Amerikan medyasının Türkiye karşıtı tutumunu yumuşatması ve merak edilen bazı konuların açığa kavuşturulması açısından önemli bir ziyaret gibi görünüyordu. Özellikle Türkiye'deki basın rejimi ile ilgili iktidarın görüşlerinin alınması için bu ziyaretin yapılması Pulliam'a göre zaruriydi. Ahmet Emin Yalman açısından bu gezinin önemi her şeyden önce Pulliam ile aralarındaki dostluk ilişkisinden kaynaklanmaktaydı. Daha önce 1958 yılında Washington'daki bir kongreye katıldıktan sonra Arizona'da Pulliam'ın sahibi olduğu gazetenin misafiri olduklarını aktaran Yalman,⁷⁴ ayrıca Pulliam'ı IPI'dan tanıdığını, kendisinin ABD'de Türkiye yanlısı haberlere imza attığını vurgulamıştır.⁷⁵ Buna ek olarak Pulliam'ın çeşitli yazılarından aktarımlar yapan Yalman, bir anlamda Pulliam'ı Türk kamuoyuna ve siyasi çevrelere tanıtmaya çalışmıştır.⁷⁶

Eugene Pulliam Türkiye'ye gelmeden önce Yalman ile mektuplaşmalarında Başbakan Menderes'in özel kalemi aracılığıyla bir mülakat talep ettiklerini, cevaben gün ve saat belirtilmeksizin bu talebin kabul edildiğini söylemiştir.⁷⁷ Pulliam çifti Türkiye'ye geldikten sonra Hilton'daki odalarından ayrılmayarak Menderes'in telefonunu beklemişlerdir. Her gün ertelenen görüşme saati ertesi güne bırakılmıştır. Nihayet, Başbakanın İzmir'e gideceği için kendilerinin de seyahatin yapılacağı vapura gelmeleri halinde görüşmenin gerçekleşeceği bilgisi iletilmiştir. Ancak vapurda da beklenen görüşme gerçekleşmemiş, üstelik güvertede karşılaştıkları Menderes böyle bir görüşme planından haberdar edilmediğini söylemiştir. Doğal olarak gördükleri bu muamele karşısında büyük bir kızgınlıkla ABD'ye dönen Pulliam burada yayınladığı yazılarda Türkiye aleyhinde analizler yapmıştır.⁷⁸ İlk olarak Pulliam'ın sahibi olduğu *Indianapolis*

⁷⁴ Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim C.4 (1945-1971)*, Rey Yayınları, İstanbul, 1971, s. 341.

⁷⁵ Elif Emre Kaya-B. Şakir Avşar, "Türk Basınında Eugene Pulliam Olayı", *Erciyes İletişim Dergisi "Academia"*, C. 2, S. 4, (2012), s. 26.

⁷⁶ Ahmet Emin Yalman, "Dört Başlı Mamur Türkiye, *Vatan*, 19 Eylül 1958.

⁷⁷ Gökhan Eşel, "Demokrat Parti dönemi Türk-Amerikan İlişkilerinde Basın Sansürü ve Pulliam Davası", *Tubar*, C.29, (2011), s. 155.

⁷⁸ Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim C.4 (1945-1971)*, Rey Yayınları, İstanbul, 1971, s. 341.

Star adlı gazetede yayınlanan, daha sonra da ABD’de çıkan ve çoğunluğu yerel düzeyde olan 72 gazetede yer verilen bu yazılar Türkiye’de de büyük ses getirmiştir.⁷⁹ Pulliam’ın ABD’de yayınlanan gazetelerde çıkan yazılarından alıntı yapan *Vatan*, *Ulus*, *Kim*, *Dünya*, *Kervan* ve *Altok* gibi yayın organları hakkında Başbakanın isteği üzerine savcılık tarafından dava açılmıştır.⁸⁰ Toplu basın mahkemesinde görülen davalar sonucunda gazeteciler ağır hapis ve para cezalarına çarptırılmış, gazeteler ise kapatma cezası almıştır.

Türkiye’de gazetelerin kapatılması ve gazetecilerin hapis cezası almalarına neden olan alıntılara bakıldığında Pulliam’ın son derece sert bir üslupla kaleme aldığı yazıların aslında hafifletilerek aktarılmasından ibaret olduğu görülecektir. İngiliz diplomatik yazışmalarına konu olan bu yazıların *The Arizona Republic* ve *Indianapolis Star* adlı gazetelerde yayınlandığı anlaşılmaktadır.⁸¹ 2 Ekim 1958 tarihli *The Arizona Republic*’te yayınlanan ve *Grand Failure That He is, Menderes: Turkey’s Hope* başlığıyla yayınlanan yazının içeriğine bakıldığında kızgınlıkla kaleme alınmış bir metin olduğu hemen anlaşılmaktadır. Adnan Menderes’in Amerika’nın sağladığı yardım programlarından elde edilen fonları ülkenin ekonomisini kalkındırmak yerine şahsi popülaritesini yükseltmek ve çevresindekilerin refahını arttırmak için kullandığını savunan Pulliam, ayrıca Menderes’in bir programının olmadığını ve ülkeyi boydan boya günde 16 saat dolaşarak nadiren yerine getirdiği bir sürü sözler verdiğini belirtmiştir.⁸² Pulliam’ın getirdiği eleştirilere bakıldığında Menderes sonrası dönemde de dillendirilen hususlara değinildiği görülmektedir. İstanbul’da açılan yeni yollar nedeniyle tarihi eserlerin tahrip edildiği ve bu eserlerin restorasyonu için bir plan olmadığını vurgulayan Pulliam, tahrip edilen mekânlarda yaşayan insanlara para ödenmeyip yeni yerleşme alanlarının inşa edilmediğini altını çizmiştir.⁸³ Bunun dışında yazıda yer alan görüşler şu şekilde özetlenebilir:

“Menderes Hükümeti istimlak ettiği mülklerin karşılığını henüz ödememiştir ve resmi yetkililerden aldığımız bilgilere göre de 5-10 yıla kadar da ödemeler yapılamayacaktır. Menderes’in diğer bir hususiyeti de gittiği her yerde fabrika kurma sözü vermesidir. Şimdiye kadar yüzlerce fabrikanın temeli atıldı, ancak sadece birkaç tanesi bitirilebildi. Üstelik bitirilenler de hammadde kıtlığından dolayı ve alakasız yerlerde kuruldukları için verimli bir şekilde çalışmıyor.

⁷⁹ Hıfzı Topuz, *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basını*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 206.

⁸⁰ Kaya-Avşar, agm., s. 29

⁸¹ TNA FO, 371/144790, Ahmet Emin Yalman, Prosecuted for Publishing an Attack on M. Menderes Economic Policy, RK 1451/2, April 7, 1959.

⁸² TNA FO, 371/144790, Nina and Eugene Pulliam, “Grand Failure That He is: Turkey’s Hope, The Arizona Republic, Saturday, October 2, 1958.

⁸³ TNA FO, 371/144790, Nina and Eugene Pulliam, “Grand Failure That He is: Turkey’s Hope, The Arizona Republic, Saturday, October 2, 1958.

Örneğin, bunlardan bir şeker fabrikasının kurulduğu yerde bulunan hammadde yalnızca 18 gün üretim yapmaya yetecek miktardadır. ABD'den gelen ve ihtiyaç fazlası olduğu için Türkiye'de dağıtılan ilaç, gıda ve diğer ihtiyaç maddeleri için Menderes ABD'ye coşkulu bir teşekkür etmiş, ancak bu yardımların miktarını gösteren belgelerin gazetelerde yayınlanmasını yasaklamıştır. Bunun yerine, ücra yerlere gönderilen bu malzemelerin üzerine “bu, size Menderes ve DP'nin lütfuyla ulaştırıldı şeklinde bir not ilâştırılmıştır.” Bu fakir bölgeler Menderes'in oy kazanmak peşinde olduğu bölgelerden oluşuyordu. Türk Dışişleri Servisinde çalışanlar 2 haftadan 6 aya kadar maaşlarını beklemekteler, bu da hükümetlerinin ne kadar darda olduğunu gösteriyor. Bu nedenle başka elçilik personelinin borç para alacak kadar kendilerini küçültüyorlar. İstanbul'daki güzel Hilton otelinin telefon servisinde bile işler tamamen kaotik gidiyor. Çünkü otel yönetimi santral için ampul bulamıyor. Bu nedenle santral kime telefon edildiğini anlamak için 23 ayrı odayı aramak zorunda kalıyor. Bu büyük sorunlara rağmen, Menderes Türkiye'yi iyileştirecek aktör olarak görülüyor çünkü kendisi son seçimlerin galibi oldu.”⁸⁴

Yazının devamında Menderes'in iktidara gelmeden evvel çok yetenekli ve güvenilir olduğu, ancak gelinen noktada kontrol edilemez bir durumda bulunduğu belirtilmiştir. Öte yandan, Menderes'in ABD'den aldığı borçlar üzerinde katı bir denetim sağlanamazsa Menderes, aldığı paraları ekonomiyi güçlendirmeye dönük olmayan işler için harcayacaktır. Değerlendirmenin ilginç bir kısmı da Menderes'in düşüşünü ABD'nin düşüşüyle bir tutan Pulliam'ın bu durumda anti-Amerikanizmin dalga dalga yayılacağı yönündeki ifadeleriydi. Yazının sonunda ise *çok geç değil, ancak Menderes ve Türkiye için saat on bir buçuğu gösteriyor. Ne yazık ki bu durum Amerika Birleşik Devletleri'ni de içine almaktadır* ifadeleri yer almıştır.⁸⁵

Menderes yönetimindeki Türkiye'yi konu alan bu yazılardan alıntılar yapan Yalman 17 Ekim 1958 tarihli *Vatan* gazetesinde *Pek Acıklı bir Hikâye*⁸⁶ başlığıyla kamuoyunu bilgilendirmekle kalmamış, aynı zamanda *Vatan* gazetesiyile birlikte *Dünya*, *Ulus*, *Kervan*, *Altok*, *Kim* ve *Akis* gibi yayın organlarının konu edileceği yargılama sürecinin başlamasına yol açmıştır.⁸⁷ İlk olarak *Vatan*'da yer verilen Pulliam 'ın değerlendirmeleri, anılan basın organlarının sütunlarını da değişik ölçülerde süslemiştir. İktidar çevrelerinin büyük tepkisine yol açan bu gelişmeden sonra Başbakan Menderes'in talebiyle soruşturma açılmıştır. Bu dönemde yürürlükte olan basın kanununun ilgili maddeleri uyarınca hükümeti küçük düşürme suçlamasıyla açılan davalarda Ahmet Emin Yalman, Naim

⁸⁴ TNA FO, 371/144790, Nina and Eugene Pulliam, “Grand Failure That He is: Turkey's Hope, The Arizona Republic, Saturday, October 2, 1958.

⁸⁵ TNA FO, 371/144790, Nina and Eugene Pulliam, “Grand Failure That He is: Turkey's Hope, The Arizona Republic, Saturday, October 2, 1958.

⁸⁶ *Vatan*, 17 Ekim 1958.

⁸⁷ Hasan Pulur, “Sanki İlk Oluyor”, *Milliyet*, 14 Mart 2011.

Tıralı, Selami Akpınar, Ülkü Arman, Özdemir Hazar, Şeref Bakışık, Adnan Düvenci, Necip Fazıl Kısakürek Cemalettin Ünlü, Can Kaya, Gazanfer Kunt, O. Suda ve Semih Balcıoğlu gibi isimler sorgulanmışlardır.⁸⁸ 17 Aralık 1958’de toplu basın mahkemesinde görülen Pulliam Davası 1959 yılı sonuna kadar devam etmiştir. Görülen duruşmalar neticesinde *Ulus* gazetesi bir ay süreliğine kapatılmış, Yazı İşleri Müdürü Ülkü Arman 16 ay hapis cezasına mahkûm edilmiş ikinci editör Beyhan Cenkçi de 10 ay hapis cezasına çarptırılmıştır.⁸⁹ *Kim* dergisinin sahibi ve Yazı İşleri Müdürü Şahap Balcıoğlu 16 ay hapis cezasına mahkûm edilmiştir.⁹⁰ Nazilli’de yayınlanana *Kervan* gazetesinin sahibi ve Yazı İşleri Müdürü Azmi Erdem ise 13 ay 10 gün ceza almıştır.⁹¹ *Dünya* gazetesi ile ilgili dava ise Menderes’in şikâyetini geri çekmesi üzerine düşmüştür.⁹²

Ahmet Emin Yalman’ın Yargılanması ve Yarattığı Tepkiler

1959 yılının ortalarına kadar devam eden Pulliam Davasında farklı duruşmalarda gazeteciler için mahkûmiyet kararı çıkmıştır. *Vatan* gazetesi ve Ahmet Emin Yalman ile ilgili mahkemenin verdiği karar, aynı davada diğer sanıklar için verilen kararlardan farklı olmamıştır. Esasen Yalman, bu dava sonucunda bir ceza ile karşılaşmayacağını düşünmüş olabilir. Çünkü İngiliz diplomatlarla yapmış olduğu bir görüşmede yakında hükümetin gazetecilere yönelik bir af kararı alabileceğini vurgulamış, görüşmeyi aktaran yetkiliye göre de hükümetin bir af kanunu hazırlama aşamasında olduğuna yer vermiştir. Bunun yanında aksi takdirde Yalman’ı ağır bir cezanın beklediğinin de altı çizilmiştir.⁹³ Gerçekten de Cumhurbaşkanı Celal Bayar başkanlığında yapılan bir toplantıda Menderes, haklarında dava açtığı ve yakında mahkûmiyetlerle sonuçlanacağı anlaşılan bazı gazetecileri affetmek istediğini söylemiş, ancak bu gazeteciler arasında Yalman’ın adı zikredilmemiştir.⁹⁴ Sonuç olarak beklentiler boşa çıkmış ve mahkemenin kararına göre Ahmet Emin Yalman’a 15 ay 16 gün hapis cezası, *Vatan*’ın sorumlu yazı işleri müdürleri Naim Tıralı ve Selami Akpınar ‘a ise 16’şar ay hapis ve toplam 11. 888 lira para cezası verilmiştir.⁹⁵ Mahkemenin bu

⁸⁸ Kaya-Avşar, agm., s. 29; Pular, agm., *Milliyet*, 19 Kasım 1958.

⁸⁹ “Turk Editor Get Another Prison Term”, *Chicago Daily Tribune*, May 16, 1959.

⁹⁰ *Cumhuriyet*, 5 Ocak 1960.

⁹¹ *Milliyet*, 11 Nisan 1960.

⁹² *Milliyet*, 17 Aralık 1959.

⁹³ TNA FO, 371/144790, *Ahmet Emin Yalman, Prosecuted for Publishing an Attack on M. Menderes Economic Policy*, RK 145/2, April 7, 1959.

⁹⁴ Rıfıkı Salim Burçak, *On Yılın Anıları (1950-1960)*, Nurol Matbaacılık, Ankara, 1998, s. 622.

⁹⁵ Altan Öymen, ... *Ve İhtilal*, Doğan Kitap, İstanbul, 2013, s.486; Feroz-Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976, s. 203, Kaya-Avşar, agm., s. 30; *Vatan*, 30 Temmuz 1959.

kararının ardından tepkiler de gecikmemiştir. Yalman'ın "74" yaşında olduğuna vurgu yapılan dış basında, söz konusu cezaların yürürlükte olan basın kanununun "küçük düşürücü yayın yapmak" ile ilgili maddesine dayanılarak verildiği vurgulanmıştır.⁹⁶ Ayrıca Milli Eğitim Bakanı ile ilgili bir yazısından dolayı almış olduğu 10 ay hapis ve Samsun'a sürgün cezasıyla birlikte Yalman'ın cezasının birikmiş cezası da düşünüldüğünde daha da ağırlaştığı anlaşılmaktadır.⁹⁷ 1954 yılında çıkarılan basının kanununun mevcut ceza yasasıyla birleşince gazeteciler için dramatik sonuçlar doğurduğuna değinen bir gazete haberinde, geçtiğimiz Aralık ayına kadar 235 gazetecinin hapse atıldığı bilgisi yer almıştır.⁹⁸ Yaşamı boyunca zorluklarla mücadele ettiği belirtilen Yalman'ın II. Abdülhamid, Atatürk ve Menderes dönemlerinde demokrasinin ve basın hürriyetinin yılmaz bir savunucusu olduğuna değinilmiştir.⁹⁹

Yalman'ın uluslararası düzeyde bir şahsiyet olmasından dolayı Pulliam davasından aldığı hapis cezası dış basında yoğun olarak işlenen konulardan biri olmuştur. Hatta denilebilir ki, Pulliam olayından dolayı ceza alan gazeteciler ve kapatılan gazetelerin yer aldığı haberler dış basında birkaç sütun ile verilirken Yalman ile ilgili değerlendirmeler çarpıcı başlıklarla sunulmuştur. Bu gazetelerden biri olan *The Times*' ta 1 Ağustos günü *The Heavy Hand in Turkey*¹⁰⁰ başlığıyla verilen haber metni, Türkiye'deki hükümete yönelik içerdiği sert eleştirilerden dolayı İngiliz diplomatik çevrelerinin dikkatini celb etmiştir.¹⁰¹ İlk değerlendirmelere göre, söz konusu makalenin Türkiye'deki iktidar çevrelerinin tepkisini çekmediği yorumu yapılmışsa da¹⁰² bu yazı 11 Ağustos'ta Ankara'ya diplomatik bir ziyaret düzenleyecek olan Campbell Stuart tarafından eleştirilmiştir. Kendisinin bu ziyareti planladığının bilinmesine karşın oldukça sert bir üslupla bir yazının kaleme alındığını belirten Stuart, Ankara'da bundan dolayı Menderes ve Zorlu dâhil olmak üzere bazı yetkilere açıklama yapmak zorunda kalmıştır.¹⁰³

Toplu basın mahkemesinin Yalman ve *Vatan*'ın diğer mensuplarının cezalarını verdiği esnada Yalman, Pakistan'dan davayı takip etmekteydi. Yalman, almış olduğu cezayı temyize götürmüştü, ancak Yargıtay'ın cezayı onaması üzerine hapis cezası kesinleşmiştir.¹⁰⁴ Böylelikle Yalman'ın yurda dönerek cezasını

⁹⁶ "Three Turkish Editors Sentenced", *The Times*, July 31, 1959.

⁹⁷ "Attack on Minister", *The Times*, May 31, 1959.

⁹⁸ "The Heavy Hand in Turkey", *The Times*, August 1, 1959.

⁹⁹ "Troubled Life of A Turkish Editor", *The Times*, January 6, 1960.

¹⁰⁰ "The Heavy Hand in Turkey", *The Times*, August 1, 1959.

¹⁰¹ TNA FO, 371/144790, Imprisonment of Journalists, RK 1451/1, August 6, 1959.

¹⁰² TNA FO, 371/144790, Imprisonment of Journalists, RK 1451/1, August 6, 1959.

¹⁰³ TNA FO, 371/144790, Imprisonment of Journalists, RK 1451/1, August 11, 1959.

¹⁰⁴ Öymen, ... *Ve İhtilal*, s. 486.

çekmek üzere hapse girmek için yurda dönmesi beklenmekteydi.¹⁰⁵ Bu arada, *The Times*’ta çıkan ve Türkiye’de gazetecilerin yargılanmasını gündeme taşıyan ve aynı zamanda yürürlükteki basın kanunu ile Yalman’a isnat edilen suçları yersiz bulan habere¹⁰⁶ karşılık Pakistan’da bulunan Yalman, 19 Aralık’taki yazı için *The Times*’ın editörüne bir mektup göndermiştir. Genel olarak yazıdan duyduğu memnuniyeti dile getiren Yalman, kendisinin iltica talebinde bulunabileceği yönündeki iddiayı yalanlayarak kendisinin Yargıtay’ın kararının ardından Adalet Bakanı’na bir mektup göndererek cezasını çekmek üzere yurda döneceğini haber verdiğini ifade etmiştir.¹⁰⁷ Öte yandan 1860’tan bu yana Türk basınının türlü işkencelere maruz kaldığını ifade eden Yalman, yazısında Türkiye’de insanların hürriyet ve özgür basın hak etmek için yeteri kadar olgunlaştığına yer vermiş ve son olarak İngiliz medyasında 74 olarak verilen yaşının gerçekte 71 olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁸

Yalman’ın mahkûmiyetinin yurtdışında yarattığı etkilerden biri de IPI’nın bir beyannameyle Türkiye’de basının durumunu eleştirmesiydi. Aslında IPI, Kasım ayında Başbakan Adnan Menderes’e hitaben bir mektup yollayarak durumu protesto etmişti. IPI Yönetim Kurulu Başkanı Urs Schwaz tarafından kaleme alınan mektupta; ...*Herhangi bir ülkenin iç politika işleriyle ilgilenmek şüphesiz bizim işimiz değildir. Bununla birlikte bütün hükümetlere basın hürriyetlerini gözetmenin kendi menfaatine olacağını hatırlatmak da enstitümüzün özel bir görevidir* sözlerine yer verilmiştir.¹⁰⁹ Türk yetkililerin bu mesaja verdikleri cevap, dış basında Türkiye’yi konu alan eleştirel haberler için gösterilen geleneksel tepkiden farklı değildi. Basın Yayın ve Turizm Bakanı Server Somuncuoğlu, bu metni maksatlı bulunduğu ifade ederek: *IPI veya benzerlerinin Türkiye’de politika oyunlarına girişmelerine değil, buna teşebbüs etmelerine bile hükümet katıyen müsaade etmeyecektir* ifadesinin yer aldığı oldukça sert bir yanıt vermiştir.¹¹⁰

Aralık ayında ise IPI daha sert ifadelerin yer aldığı bir bildiri yayınlamıştır. Türkiye’de hükümetin basın kanununu ustalıkla kullanıp yüzlerce gazeteciyi hapse attığına yer verilen raporda son beş yılda Türkiye’de basın ve iktidar arasında bir savaş yaşandığı iddia edilmiştir. Bu süreçte gazetelerin 700’ü aşkın tezkip yayınlamak zorunda bırakıldıklarının yer aldığı raporda ayrıca 1959 yılının Mayıs ayında basın ve iktidar arasında bir uzlaşma yakalanmaya çalışılmasına rağmen hükümetin boş durmayıp tutuklamalara devam ettiği ileri sürülmüştür.

¹⁰⁵ *Milliyet*, 29, Aralık 1959.

¹⁰⁶ “Well Founded Protest”, *The Times*, December 19, 1959.

¹⁰⁷ Ahmet Emin Yalman, “Press Restrictions in Turkey”, *The Times*, December 23, 1959.

¹⁰⁸ Ahmet Emin Yalman, “Press Restrictions in Turkey”, *The Times*, December 23, 1959.

¹⁰⁹ Kaya-Avşar, agm., s. 34; *Vatan* 17 Kasım 1959.

¹¹⁰ Kaya-Avşar, agm., s. 34; *Vatan* 21 Kasım 1959.

Yalman hakkında Milli Eğitim Bakanı'nın açmış olduğu dava sonucunda hüküm giymesine ek olarak şimdi de *Indianapolis Star* gazetesinde yayınlanan bir makaleyi iktibas ettiği için 15 ay ceza alması kabul edilemez şekilde değerlendirilmiştir. IPI'nın, bu şekilde alışılmadık raporlar yayınlamak zorunda kalmasının da ılımlı bir dille yayınlanan ilk rapora Türk tarafının iç işlerine karışıldığı gerekçesiyle sert bir cevap vermesine bağlanmıştır. Son olarak Türkiye'de gazetecilerin karşı karşıya oldukları hapis tehdidine rağmen çok cesur davrandıklarının altı çizilmiştir.¹¹¹ Son derece ilginç olan ise IPI'nın bu metnin yayınlanması için hür dünyanın gazetelerine bir çağrı yayınlamasıydı.¹¹² Dış basında yer verilen bu bildirin yayınlanması Türkiye'de Basın Yayın ve Turizm Bakanlığı tarafından yasaklanmış¹¹³, yasağa uymayan gazeteler toplatılmış¹¹⁴ ve basılan binlerce nüsha polisin gözetiminde imha edilmiştir.¹¹⁵ Bildiriye getirilen sansürden önce yayınlanan gazeteler ise karaborsada iki misli fiyatına alıcı bulmuştur.¹¹⁶ 25 Aralık tarihli *The Times*'ta yer alan bir haberde; Türk hükümeti tarafından yapılan bir açıklamada IPI kastedilerek uluslararası bir kuruluşun Türkiye'de bağımsız yargı tarafından yapılan yargılamaya müdahale etmek suretiyle Türkiye'nin iç işlerine karıştığı bilgisi yer almıştır.¹¹⁷ IPI tarafından yayınlanan bildirin basımının yasaklanması daha sonra TBMM'de yapılan bütçe görüşmelerinde de sert bir tartışma yaşanmasına neden olmuştur. Basın Yayın ve Turizm Bakanlığının bütçesinin görüşüldüğü esnada söz alan ve sansüre dikkat çekmeye çalışan CHP milletvekili Bülent Ecevit'in; *beyaz gazeteler yüz karasıdır* sözlerinin üzerine tartışma alevlenmiştir.¹¹⁸ Şubat ayı boyunca yapılan TBMM bütçe müzakerelerinde IPI değişik vesilelerle gündeme gelmiştir. Mecliste yapılan bu oturumlardan birinde DP'li bir siyasetçinin IPI genel sekreterinin komünist olduğunu iddia etmesi, dönemin siyasal havasına egemen olan antikomünizm söyleminin nasıl bir heyulaya dönüştüğünü göstermektedir.¹¹⁹

Diğer yandan, iktidara yakın çevreler IPI'ya yönelik karalama propagandası yürütmüşlerdir. Bunlardan *Radyo Gazetesi* tarafından başlatılan kampanyaya Türkiye Gazete Sahipleri Sendikası da katılmıştır. *Son Posta*, *Tercüman*, *Akşam*, *Ankara Telgraf* ve *Şehir* adlı gazetelerin sahip veya idare heyeti üyelerinden oluştuğu göz önünde bulundurulduğunda bu sendikanın iktidara yakın olduğu

¹¹¹ "Persecuting the Press", *Manchester Guardian*, December 19, 1959.

¹¹² "Protest at Sentences on Editors", *The Times*, December 19, 1959.

¹¹³ "Turkey Bans Press Institute Reaction", *The Jerusalem Post*, December 20, 1959.

¹¹⁴ *Milliyet*, 20 Aralık 1959.

¹¹⁵ *Demokrasinin 50 Yılı 1945-1995, C.I, 1945-1971*, Aydın Kitaplar, s. 316.

¹¹⁶ TNA FO, 371/144790, The Turkish Press, RK 1451/5, December 22, 1959.

¹¹⁷ *The Times*, December 24, 1959.

¹¹⁸ *Cumhuriyet*, 3 Şubat 1960.

¹¹⁹ *Cumhuriyet*, 22 Şubat 1960.

anlaşılmaktadır. Öte yandan, *Hâkimiyet* adlı gazetede yayınlanan bir makalede IPI galiz ifadelerle eleştirilmiştir. Bu makalenin yayınlanması üzerine Başbakan tarafından yanıtlanması istemiyle TBMM’ye CHP tarafından bir önerge verilmiştir.¹²⁰ Bunun yanı sıra, Ege Gazeteciler Cemiyeti adıyla radyoda yayınlanan bir bildiri de aynı şekilde IPI sert ifadelerle eleştirilmiş, ancak Ege Bölgesinde faaliyet gösteren gazetecilerin adını ilk defa duydukları bu cemiyet adına okunan bildirinin de Ankara’da hazırlandığı yönünde şüpheler dillendirilmiştir.¹²¹

3 Ocak günü Pakistan’dan Türkiye’ye dönen ve polislerin herhangi bir müdahalede bulunmadıkları Yalman havaalanında gazetecilerin sorularını yanıtlamıştır.¹²² Türkiye’de basın hayatında yaşanan olumsuzlukların son 100 yıl boyunca yaşanan serüvenden farklı olmadığının altını çizen Yalman, kendisinin daha önce Atatürk döneminde de hapis yattığını ve İngilizler tarafından Malta’ya sürgüne gönderildiğini hatırlatarak infazın ertelenmesi için başvuruda bulunacağını ifade etmiştir.¹²³ Nitekim mahkeme erteleme talebini görüşmüş ve talebi olumlu değerlendirerek sanıklara bir buçuk ay mühlet vermiştir.¹²⁴

Yalman, Türkiye’ye döndükten sonra *Başbakan’a Veda Mektubu* başlıklı bir yazı yayınlamıştır. *Pek yakın bir zamanda hayatın normal akışının dışına çıkartılacağım, hareket serbestileri tahdide uğratılanların dünyasında yer alacağım.* Cümlesiyle başlayan yazısında Yalman, Pakistan’da davetli olarak bulunduğu bir sırada İranlı bir meslektaşından mahkûmiyetinin haberini aldığını belirtmiş ve ardından şu vurucu ifadelerle yer vermiştir: *Zindanda kapanmak elbette hoş ve safalı bir şey değildir. Fakat bir asırdan beri Türk halk ve hürriyet mücadelesinin yolu daima menfalardan zindanlardan geçmiştir. Mithat Paşaların, Namık Kemallerin, Ziya Paşaların izleri üzerinde yürüyebilmek bir nimettir, bir şereftir.*¹²⁵

Daha önce de belirtildiği gibi, uluslararası düzeyde tanınırlığı olan Yalman’ın mahkûmiyet kararı, ülke dışında da tepkiler uyandırmıştır. Dış basında çıkan haber ve yorumlara ek olarak, Yalman ile ilgili olan son derece ilginç gelişmelerden biri de Dışişleri Bakanlığını arayan ve Vickers adlı bir şirketin yöneticisi olan Mr. Bewley’in Yalman davasına müdahale edilmesi yönünde talepte bulunmasıydı. Bewley’e göre aynı savunma sisteminde bulunan Türkiye ve İngiltere’nin kurumlarını demokratikleştirme noktasında işbirliğine gitmeleri de elzemdi. Görüşlerini NATO sözleşmesinin ikinci maddesine dayandıran

¹²⁰ *Milliyet*, 31 Ocak 1960.

¹²¹ *Vatan* 1 Şubat 1960.

¹²² *Cumhuriyet*, 4 Ocak 1960.

¹²³ “Mr. Yalman Back in İstanbul”, *The Times*, January 4, 1960; *Milliyet* 4 Ocak 1960.

¹²⁴ *Vatan*, 5 Ocak 1960.

¹²⁵ Ahmet Emin Yalman, “Menderes’e Veda Mektubu”, *Vatan*, 16 Ocak 1960.

Bewley, Batı ittifakının ayakta durabilmesi için tarafların iç kurumlarını güçlendirmek için sorumluluk almaları gerektiğini iddia etmiştir.¹²⁶ Ancak kendisine basit bir dille verilen cevapta Ahmet Emin Yalman'ın Türkiye'de yürürlükteki basın kanununa göre önce basın mahkemesinde yargıldığı sonra da Yargıtay tarafından cezasının onandığı hatırlatılarak Yalman'ın Türk vatandaşı olduğu ve NATO'nun Türkiye için tamamen bir iç mesele olan bir davaya müdahale etme sorumluluğu yüklenmediğinin altı çizilmiştir.¹²⁷ Bu arada, Yalman'ın durumu İngiliz diplomatik çevrelerin ilginç değerlendirmelerine de konu olmuştur. Yapılan bir değerlendirmede Başbakan Menderes'in Yalman'a karşı şahsi kininden bahsedilmiştir. Hatırlanacağı üzere Pakistan'da özel temaslarda bulunan Yalman'ın bu ziyareti Menderes'i kızdırmışa benziyordu. Bu değerlendirmeye göre; Dışişleri Bakanının bile Pakistan Devlet Başkanını sade bir resepsiyona davet etme yetkisi bulunmuyorken Yalman'ın Pakistan'da yapılan seçimler için davet edilmesi Menderes'i Yalman'a karşı olumsuz duygulara sürüklemiştir.¹²⁸

Yalman, cezaevine gireceği 7 Mart günü yayınlanan *Vatan* gazetesinde *Okuyuculara Veda* başlığıyla bir yazı yayınlamıştır. Hayatından kesitlere yer verdiği yazısında gazeteciliğe çok erken bir yaşta başladığını belirten Yalman, hayatının her döneminde doğrudan yana olduğunu savunarak Demokrat Parti'nin kuruluş yıllarından itibaren demokrasiye bağlı kaldığı sürece partinin yanında olacağına söz verdiğini, ancak gelinen noktada özgürlüğünün elinden alındığını ifade etmiştir.¹²⁹ Gazetenin bu sayısında Yalman'ın aynı gün cezaevine gireceğinin haberi verilmiştir. Bu bilginin yer aldığı haberde Yalman'ın mahkûmiyetinin Amerikalı meslektaşları arasında derin bir üzüntüye yol açtığı yorumu yer almıştır.¹³⁰

Yalman'ın 7 Mart günü hapse girmesi Türkiye'de basının yoğun olarak üzerinde durduğu bir gelişme olmuştur. Ulusal ölçekte yayın yapan neredeyse bütün gazeteler, haberi manşetten vermişlerdir.¹³¹ 6 Mart akşamı Amerikalı bir dostunun evinde yemekte olduğu aktarılan Yalman'a savcılık tarafından verilen mülletin 7 Mart'ta bitecek olması gazeteleri alarma geçirmiştir.¹³² Yaşanan

¹²⁶ TNA FO, 371/144790, Views of Mr. Bewley: Vickers Ltd., RK 1451/4, December 21, 1959.

¹²⁷ TNA FO, 371/144790, Assistant Private Secretary to Mr. John Profumo, RK 1451/4, January 4, 1960.

¹²⁸ TNA FO, 371/144790, The Turkish Press, RK 1451/5, December 22, 1959.

¹²⁹ Ahmet Emin Yalman, "Okuyuculara Veda", *Vatan*, 7 Mart 1960.

¹³⁰ "A. E. Yalman Bugün Cezaevine Giriyor", *Vatan*, 7 Mart 1960.

¹³¹ DP çizgisinde yayın politikası olan *Zafer* gazetesi ise Mart ayında yayınladığı yazılarla hükümete basın hürriyeti konusunda muhalefetin yönelttiği eleştirilere cevap vermiştir. *Basın Hürriyeti Karşısında Vatandaşın Temel Hürriyetleri* başlıklı 11 Mart tarihli yazı ve *Muhalefetin Devam Eden Safsata ve Mugalataları* başlığıyla 22 Mart'ta yayınlanan yazıyla iddialara cevap verilmeye çalışılmıştır. *Zafer* 11 Mart 1960; *Zafer* 22 Mart 1960.

¹³² *Yeni Sabah*, 7 Mart 1960.

gelişmeleri *Yalman Dün Hapse Girdi* başlığıyla okuyucularına duyuran *Vatan* gazetesi gelişmeleri saat saat aktarmıştır. Sabah saatlerinde eşi ve oğlu ile *Vatan* gazetesine uğrayan Yalman, ardından 10:15’te infaz savcılığına müracaat ederek on dakika süre ile ayakta ve kendisiyle konuşulmadan bekletildikten sonra infaz kararını alarak cezaevine doğru yola çıkmıştır. Bu arada CHP İl Basın Bürosundan gelen bir temsilci, CHP İl Gençlik Kolu adına kendisine kırmızı karanfillerden yapılmış bir buket takdim etmiştir.¹³³ Yalman ve beraberindekilerin Toptaşı Cezaevine ulaşmaları 11:30’u bulmuştur.¹³⁴ İçlerinde CHP adına Parti Meclis Üyesi Cihat Baban, yerli ve yabancı basın üyeleri ve yakınlarının da¹³⁵ olduğu büyük bir uğurlayıcı kafilesine¹³⁶ cezaevi önünde bir konuşma yapan Yalman: *Türk basınının kuruluşunun 100. Yılında böyle bir akabete uğramayı, kendimden ziyade, memleket ve Demokrat Parti hesabına acı buluyorum* sözleriyle iktidarı hedef almıştır.¹³⁷ Bu arada Yalman’ın cezaevine girmesini ardından yaşanan ilginç gelişmelerden biri de cezaevindeki mahkûmların Yalman’ın elini öpmek için sıraya girmeleri olmuştur.¹³⁸ Bu durumun ortaya çıkmasında Yalman’ın şahsiyetine duyulan saygıyla birlikte son zamanlarda basın yayın organlarının bu davaya gösterdikleri aşırı ilginin kamuoyunu yönlendirmesinin de etkili olduğu söylenebilir. Cezaevine giren Yalman’a CHP’li heyetler ziyaretlerde bulunmak için başvurmuşlardır.¹³⁹ Ayrıca kendisine destek telgrafı gönderenler arasında İnönü’nün de olması bu olayın yarattığı tepkinin boyutunu göstermektedir.¹⁴⁰

71 yaşında cezaevine giren Yalman’ın kötü giden sağlık durumu da gündeme gelen konular arasındaydı. *Vatan* gazetesinde yer alan bilgiye göre 4 Şubat 1960 tarihinde yaptırdığı muayene sonucuna göre Yalman’ın sağlık durumu ciddi bir durum arz etmiştir.¹⁴¹ Prof. Dr. Ekrem Şerif Egeli tarafından verilen rapora göre Yalman, yüksek tansiyon, karaciğer büyümesi ve kalp yetmezliği gibi sıhhi olumsuzluklar taşıyordu.¹⁴² Nitekim bu sağlık sorunlarına cezaevi önünde yaptığı konuşmasında da değinen Yalman, buna rağmen hapisteye ölümü hizmet hayatının bir parçası olarak gördüğünü ifade etmiştir.¹⁴³ CHP’li milletvekili

¹³³ “Yalman Dün Hapse Girdi”, *Vatan*, 8 Mart 1960.

¹³⁴ *Akşam*, 8 Mart 1960.

¹³⁵ *Cumhuriyet*, 8 Mart 1960.

¹³⁶ *Yeni Sabah*, 8 Mart 1960.

¹³⁷ *Ulus*, 8 Mart 1960; *Hergün*, 8 Mart 1960.

¹³⁸ *Cumhuriyet*, 9 Mart 1960.

¹³⁹ *Cumhuriyet*, 9 Mart 1960.

¹⁴⁰ *Cumhuriyet*, 9 Mart 1960.

¹⁴¹ *Vatan*, 8 Mart 1960.

¹⁴² *Cumhuriyet*, 8 Mart 1960, *Akşam*, 8 Mart 1960.

¹⁴³ *Akşam*, 8 Mart 1960.

Faruk Ayanoğlu, TBMM'ye bir önerge vererek durumu TBMM gündemine taşımıştır. Diğer taraftan, kendilerini *Kocaeli 1946 DP'lileri* olarak tanıtan bir grup Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a bir telgraf yollayarak Yalman'ın affedilmesini istemişlerdir. Arkadaşları adına çektiği telgrafta Fahri Üstündağ, Türkiye'nin demokrasi mücadelesinde büyük katkıları olmuş olan Yalman'ın serbest bırakılmasını talep etmiştir.¹⁴⁴ Dış basına yansıyan bu gelişmenin yer aldığı bir habere göre bu kişiler DP'nin kurucularından oluşan 12 kişiden müteşekkildi.¹⁴⁵ Bu arada, 12 Mart'ta cezaevinde durumu ağırlaşan Yalman Haydarpaşa Numune Hastanesi'ne kaldırılmıştır.¹⁴⁶

Yalman'ın cezaevine girmesi farklı çevreleri harekete geçiren bir etki yaratmıştır. Daha önce değinilen IPI'nin tepkilerine ek olarak Koreli gazeteciler Başbakan'a Yalman'ın affı için telgraf çekmişlerdir.¹⁴⁷ Aynı şekilde, tanınmış devlet adamları ve yazarlarının üye olduğu *Kültür Hürriyeti Kongresi* de Ahmet Emin Yalman'ın hapsini protesto etmek için yayınladıkları bildiriye; bu mahkûmiyetin modern Türkiye'nin demokratik inkişafıyla tezat teşkil ettiğini vurgulamıştır.¹⁴⁸ Yalman'a bir destek de CHP lideri İsmet İnönü'den gelmiştir. Birtakım temaslarda bulunmak üzere İstanbul'a gelen İnönü Haydarpaşa Numune Hastanesinde tedavi görmekte olan Yalman'ı ziyaret etmiştir.¹⁴⁹ Öte yandan Yalman davasını yakından takip eden IPI'nın da Tokyo'da toplanan genel kurulunda Türkiye'deki basın rejimine ilişkin sert bir kınama mesajı yayınlanmıştır. Singapur, Güney Afrika ve Seylan'daki basın faaliyetlerini değerlendiren genel kurulda Ahmet Emin Yalman'ın da durumu gündeme gelmiştir.¹⁵⁰ Yapılan görüşmede Yalman'ın serbest bırakılması için Türkiye'ye resmi bir çağrı yayınlanmıştır.¹⁵¹

Hastanede 38 gün tedavi görmesinin ardından Yalman için hazırlanan rapor Üsküdar Savcılığı aracılığıyla Adli Tıp Meclisine gönderilmiştir.¹⁵² Hastalığına dair verilen raporun tasdik edilmesi üzerine Yalman'ın cezası altı ay tecil edilmiş, bunun üzerine Yalman 15 Nisan günü hastaneden taburcu edilmiştir.¹⁵³ Bu süreçte gazeteciliğe kaldığı yerden devam eden Yalman, 27 Mayıs 1960 günü Türk Silahlı Kuvvetlerinin yönetime el koymasından sonra oluşturulan Milli

¹⁴⁴ *Vatan*, 10 Mart 1960.

¹⁴⁵ "New Turkish Pleas for Goaled Editor", *The Observer*, March 13, 1960.

¹⁴⁶ *Milliyet*, 13 Mart 1960.

¹⁴⁷ *Milliyet*, 15 Mart 1960.

¹⁴⁸ *Milliyet*, 19 Mart 1960.

¹⁴⁹ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973, Demokrasiden Darbeye 1957-1960*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1992, s. 301; *Milliyet*, 17 Mart 1960.

¹⁵⁰ *The Times*, March 25, 1960.

¹⁵¹ "I.P.I. Request to Turkey", *The Times*, March 27, 1960.

¹⁵² *Milliyet*, 2 Nisan 1960.

¹⁵³ *Milliyet*, 16 Nisan 1960.

Birlik Komitesi’nin *Anayasaya aykırı olarak açılan davalar* kategorisinde değerlendirdiği Pulliam davasının da düşmesi üzerine beraat etmiştir.¹⁵⁴

Sonuç

Türkiye’de basın faaliyetlerini konu alan çalışmaların kaçınılmaz bir şekilde değindikleri bir konu olan iktidar-basın ilişkileri, tarihsel süreçte dalgalı bir seyir takip etmiştir. Osmanlı Devleti’nde basın faaliyetlerinin ilk döneminden itibaren modernleşme sürecinin önemli bir enstürmanı olarak görülen gazeteler muhalif hareketin önemli mücadele araçlarından biri olmuştur. Bu açıdan değerlendirildiğinde, basının Türkiye’ye has birtakım algılarla malul olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, siyasal iktidarlar ile basın organları arasındaki ilişkilerin uzun yıllar boyunca dönemsel çatışmaları yaratmış olmasının özellikle yakın dönem Türkiye tarihinde sayısız örneği mevcuttur. Bu çalışmada da Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçiş sürecinin tanıklığını yapmış kıdemli gazetecilerden biri olan Ahmet Emin Yalman’ın hayatının tıpkı son dönem Osmanlı gazeteci ve aydınları gibi, hürriyet ve demokrasi ideali için vermiş olduğu mücadelenin mahkûmiyetle sonuçlanan önemli bir sürecine odaklanılmıştır. Türk demokrasi tarihi için önemli bir geçiş dönemi sayılan 1950’li yıllarda Yalman’ın oldukça etkin bir rol oynadığı görülmüştür. Demokrat Parti’nin kuruluş aşamasında verdiği desteği, demokratların iktidarı devralmalarından kısa bir süre sonra geri çeken Yalman, bu tarihten itibaren muhalif kanatta şiddeti değişen ölçülerde muhalif kimlikle gazetecilik yapmıştır. Ahmet Emin Yalman’ın Demokrat Parti döneminde önemli bir figür olarak öne çıkan hususiyeti yurtdışında yüksek düzeyde tanınırlığı olan ender gazetecilerden biri olmasıydı. İlk gençlik döneminde ABD’de almış olduğu eğitim sayesinde Batı ile yakın ilişkiler kuran Yalman, Uluslararası Basın Enstitüsü’nde yürüttüğü görev dolayısıyla Türk basını denilince yurtdışında akla gelen ilk isimlerden biri olmuştur. Bu nedenle, 1950’li yılların sonlarına doğu Türkiye’yi sarsan Pulliam olayının yurtdışında da şok tesiri yaratmış olmasının en önemli nedenini bu hususla açıklamak mümkündür.

27 Mayıs Darbesine giden süreçte Demokrat Parti iktidarının yurtdışındaki itibarını önemli ölçüde sarsan bir olay olarak değerlendirebileceğimiz Pulliam olayı, Batı kamuoyunda Türkiye’deki basın rejimi ile ilgili son derece olumsuz algıların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Denilebilir ki, Pulliam davalarına yurtdışında verilen tepkileri “iç işlerimize karışma” şeklindeki geleneksel refleks ile açıklama yoluna giden DP’li iktidar elitlerinin yeterince değerlendiremediği iç ve dış kamuoyundaki tepki ve rahatsızlık 27 Mayıs’ın taşlarını döşemiştir. Son

¹⁵⁴ *Milliyet*, 29 Mayıs 1960.

dönemde basın kanununda yapılan kanuni düzenlemelerle muhalif cereyanın polisiye yöntemlerle seyreltilebileceğini düşünen DP Hükümeti, Pulliam davalarında gazetecilerin ağır cezalara çarptırılması sonrasında oluşan tepkiyi gereği gibi değerlendirememiştir. IPI tarafından yayınlanan kınama bildirimlerine gereken önemi vermeyen siyasal iktidarın gözden kaçırdığı önemli bir husus da o dönemde IPI tarafından kınanan Güney Kore, Güney Afrika ve Singapur ve Sri Lanka gibi devletlerle Türkiye'nin aynı kefeye konduğu gerçeğiydi. Burada üzerinde durulması gereken diğer bir sorun da iktidar ve siyasal muhalefet arasında dozu gittikçe artan gerilim ortamında basının hangi pozisyonu alması gerektiği hususudur. Şurası bilinmektedir ki DP iktidarını adım adım darbeye götüren hatalı uygulamaları hayata geçirmeye zorlayan CHP'li siyasetçiler, basını da ustalıkla kullanmışlardır. Bu ortamda yaşanan baskıcı ve otoriter uygulamalardan şikâyetçi olan gazeteciler ister istemez iktidar karşısında siyasal muhalefetle aynı çizgide buluşmuşlardır. Doğal olarak da iktidar ve muhalefet arasındaki kavgaya dâhil olan gazeteciler, iktidarın siyaset mücadelesinde hedef aldığı odaklardan birini teşkil etmiştir.

Ahmet Emin Yalman özelinde düşünüldüğünde, Pulliam davasında aldığı hapis cezası dolayısıyla iç ve dış basında ortaya çıkan tepkinin ileri boyutta olması, aynı zamanda Türkiye'nin anılan dönemde içinde bulunduğu çatışmalı siyasal ortamın da bir sonucuydu. Bu nedenle, söz konusu dava sürecinin ve Yalman'ın mahkûmiyetinin detaylarıyla incelenmesi, Türkiye'nin sancılı bir geçiş dönemi olan 1950'li yılların ikinci yarısının daha sağlıklı bir şekilde çözümlenmesini sağlamıştır. Demokrat Parti dönemi basın hayatı üzerine yapılan sathi araştırmalardan bile açıkça görülebilen gerilim ve mücadelelerin genel karakteri de Yalman davasından anlaşılabilir. Siyasetçiler, iktidarlarını tahkim etme amacını gerçekleştirme mücadelelerinde basını da muhalif bir odak olarak görmekteyken, gazeteciler ise hayalini kurdukları liberal demokratik ortamın mücadelesini vermişlerdir. Tam anlamıyla bu felsefi arka plan ile açıklayabileceğimiz Pulliam davası ağır cezalarla sonuçlanmıştır. 1950 sonrası dönemde Türkiye'de basın özgürlüğü için verilen mücadelede karşılaşılan engellerin önemli bir örneği olan Pulliam davası, Ahmet Emin Yalman'ın meslek hayatı açısından olduğu kadar Türk basın hayatının da önemli bir kırılma dönemini işaret etmektedir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

The National Archive/ United Kingdom (TNA), Foreign Office (FO)

TNA FO, 371/136517-8, An Examination of the Turkish Press, RK 1672/2, November 11, 1958.

- TNA FO, 371/136516, New Decree Puts Pressure on Opposition Newspaper, RK 1451/1, April 23, 1958.
- TNA FO, 371/117742, Imprisonment of Journalist Hüseyin Yalçın, RK 1672/1, January 4, 1955.
- TNA FO, 371/117742, Hüseyin Yalçın’s Imprisonment for an Offence Against the Turkish Press Law, RK 1672/2, January 7, 1955.
- TNA FO, 371/117742, Julian Amery, RK 1672/2, December 27, 1954.
- TNA FO, 371/144790, Ahmet Emin Yalman, Prosecuted for Publishing an Attack on M. Menderes Economic Policy, RK 1451/2, April 7, 1959.
- TNA FO, 371/144790, Nina and Eugene Pulliam, “Grand Failure That He is: Turkey’s Hope, The Arizona Republic, Saturday, October 2, 1958.
- TNA FO, 371/144790, Ahmet Emin Yalman, Prosecuted for Publishing an Attack on M. Menderes Economic Policy, RK 1451/2, April 7, 1959.
- TNA FO, 371/144790, Imprisonment of Journalists, RK 1451/1, August 6, 1959.
- TNA FO, 371/144790, The Turkish Press, RK 1451/5, December 22, 1959.
- TNA FO, 371/144790, Views of Mr. Bewley: Vickers Ltd., RK 1451/4, December 21, 1959.
- TNA FO, 371/144790, Assistant Private Secretary to Mr. John Profumo, RK 1451/4, January 4, 1960.

Resmi Kayıtlar

Resmi Gazete, Sayı: 8660, 9 Mart 1954.

Resmi Gazete, Sayı: 9327, 8 Haziran 1956.

TBMM Zabıt Ceridesi (TBMMZC), Devre X, İçtima 2, 30 Mayıs 1956, s.192.

Gazeteler

Akşam

Chicago Daily Tribune

Cumhuriyet

Hergün

Manchester Guardian

Milliyet

South China Morning Post

The Christian Science Monitor

The Globe and Mail

The Jerusalem Post

The Observer

The Times

Ulus

Vatan

Yeni Sabah

Zafer

Kitap ve Makaleler

AHMAD Feroz-Bedia Turgay (1976) *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

AKBAL Oktay (1959) “Kâğıtsız Basın Hür Sayılmaz”, *Vatan*, 13 Ocak.

ALBAYRAK, Mustafa (2004) *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phonix Yayınevi, Ankara.

ALEMDAR Korkmaz (2014) “Tan Olayı ve Zekeriya Sertel’in ABD’ye İltica Girişimi”, içinde, *İletişimin Devrim Yılları: Hızlı Topuz’a Armağan Kitabı*, ed. Füsün Özbilgen, Hiperlink Yayınları, İstanbul, ss.19-51.

ARZİK Nimet (1960) *Menderes’i İpe Götürenler*, Kurtuluş Matbaası, Ankara.

BABAOĞLU Resul (2018) “Demokrat Parti’nin Son İktidar Yılında Uluslararası Bir Basın Polemiği: Türkiye Yeniden Dine mi Dönüyor?”, *Toplumsal Tarih*, S.298, (Ekim), ss.68-75.

BAGLUM Kemal (1991) *Anıpolitik 1945-1960*, Bilgi Yayınevi, İstanbul.

BAŞAR Ahmet Hamdi (2007) *Demokrasiye Geçiş, DP İktidarı ve 27 Mayıs*, “Yine Hayal Aleminde Uçuyorum”, Yay. Haz. KORALTÜRK, Murat, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

BELLE Douglas A. Van (1997) “Press Freedom and the Democratic Peace”, *Journal of Peace Research*, Vol. 34, No. 4, (Nov. 1997), ss.405-414.

BURÇAK Rıfki Salim (1998) *On Yılın Anıları (1950-1960)*, Nurol Matbaacılık, Ankara.

CANTEK Funda Şenol (2015) “Ellili Yıllar Türkiye’sinde Basın”, *Türkiye’nin 1950’li Yılları*, Haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

ÇANKAYA Mücellidoğlu Ali (1968) *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, C. II, Mars Matbaası, Ankara.

ÇAVDAR Tevfik (2007) *İz Bırakan Gazeteler ve Gazeteciler, Babıali’den Geriye Ne Kaldı?*, İmge Yayınevi, Ankara.

- DEMİREL Tanel (2011) *Türkiye’nin Uzun On Yılı, Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Demokrasinin 50 Yılı 1945-1995, C.I, 1945-1971*, Aydın Kitaplar.
- EROĞUL Cem (2003) *Demokrat Parti ve İdeolojisi*, İmge Yayınevi, Ankara.
- EŞEL Gökhan (2011) “Demokrat Parti dönemi Türk-Amerikan İlişkilerinde Basın Sansürü ve Pulliam Davası”, *Tubar*, C.29, ss.145-162.
- ERTUĞ Hasan Refik, “Kaybettiğimiz Ahmet Emin Yalman (1888-18 Aralık 1972)”, *Taba Toros Arşivi TT-640036*;
- GÜRKAN Nilgün (1998) *Türkiye’de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- İNÜĞUR M. Nuri (1998) *Türk Basınında İzzet Birakanlar, Der Yayınları*, İstanbul.
- (1992) “1923-50 Dönemi Basınında Vatan-Tan Gazeteleri ve Ahmet Emin Yalman”, *Marmara İletişim Dergisi*, S.1, ss.251-165.
- KABACALI Alpay (1994) *Türk Basınında Demokrasi, Kültür Bakanlığı*, Ankara.
- KARPAT Kemal H. (1964) The Mass Media: Turkey, in *Political Modernization in Japan and Turkey*, Edt. Robert E. Ward-Dankwart Rustow, Princeton University Press, Princeton&New Jersey, ss.255-282.
- (1968) *Turkey’s Politics, Transition to a Multy-Party System*, Princeton University Press, Princeton-New Jersey.
- KAYA Ayşe Elif Emre (2010) Demokrat Parti Döneminde Basın-İktidar İlişkileri, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Vol. 39, No. 1, ss.93-118.
- KAYA Elif Emre -B. Şakir Avcı (2012) Türk Basınında Eugene Pulliam Olayı, *Erciyes İletişim Dergisi “Academia”*, C.2, S.4, ss.24-38.
- KILIÇ Altemur (1958) Freedom in Turkey, *The Washington Post and Times Herald*, November 14.
- KONUK Abdurrahman (1959) Basına Karşı Tedbir, *Vatan*, 13 Şubat.
- KUBİLAY Çağla (2014) Demokrat Parti Döneminde Basında İspat Hakkı Tartışmaları, *İletişim Araştırmaları*, S.12, S.1, ss.11-43.
- LENT John A. (1987) “Press Freedom in the Third World”, *Harvard International Review*, Vol. 9, No. 4, (April 1987), ss.21-23.
- ODYAKMAZ Necla (2003) Cumhuriyet Döneminde Anayasal Düzenlemeler ve Basın Özgürlüğü, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S. 17, 121-144.

ÖYMEN Altan (2008) Hüseyin Üzmez Ahmet Emin Yalman'ı Niçin Vurmuştu?, *Radikal*, 2 Kasım 2008.

----- (2013) ... *Ve İhtilal*, Doğan Kitap, İstanbul.

----- (2009) *Öfkeli Yıllar*, Doğan Kitap, İstanbul.

ÖZGÜREL Avni (2008) 50'lerin Siyasi Düellosu: İspat Hakkı, *Radikal*, 28 Eylül.

ÖZTÜRK Ahmet (1998) Çağdaş Demokrasilerde Siyasal İktidar-Basın İlişkileri, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S. 8, ss.65-77.

PULUR Hasan (2011) Sanki İlk Oluyor, *Milliyet*, 14 Mart.

SACMALI Ahmet Abdullah (2012) *From Mudros to Lausanne: How Ahmet Emin's Perceptions of "Other" Changed*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.

SUNAR İlkay (1990) Populism and Patronage: The Democrat Party and Its Legacy in Turkey, *IL Politico (Unv. Pavia Italy)*, 1990, anno LV, No.4, ss.745-757.

TOKER Metin (1992) *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973, Demokrasiden Darbeye 1957-1960*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

TOPUZ Hıfzı (2003) *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basını*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

YALMAN Ahmet Emin (1959) Basın Enstitüsünün Gayeleri, *Vatan*, 5 Haziran 1959.

----- (1959) Basın Hürriyeti ve Basın Mesuliyeti, *Vatan*, 23 Haziran.

----- (1959) Menderes ve Basın, *Vatan*, 9 Ocak.

----- (1960) Menderes'e Veda Mektubu, *Vatan*, 16 Ocak.

----- (1959) Sansür Kelimesine Sansür Mü? *Vatan*, 27 Temmuz.

----- (1958)Dört Başlı Mamur Türkiye, *Vatan*, 19 Eylül.

----- (1960) Okuyuculara Veda, *Vatan*, 7 Mart.

----- (1959) Press Restrictions in Turkey, *The Times*, December 23.

----- (1947) The Struggle for Multy-Party Government in Turkey, *Middle East Journal*, Vol. 1, No. 1, (Jan., 1947).

----- (1970) *Yakın Tarihte Gördüklerimiz ve Geçirdiklerimiz C. I*, Yenilik Basımevi, İstanbul.

- (1971) *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim C.4 (1945-1971)*, Rey Yayınları, İstanbul.
- (1914) *The Development of Modern Turkey as Measured by its Press*, Green, London.
- (1918) *Die Türkei*, Gotha, Pertes.
- (1930) *Turkey in the World War*, Yale University Press, London.
- (1938) *Gerçekleşen Rüya*, Tan Basımevi, İstanbul.
- (1943) *Havalarda Ellibin Kilometre*, Vatan Matbaası, İstanbul.
- (1944) *Yarımın Türkiyesine Seyahat*, Vatan Matbaası, İstanbul.
- (1945) *Dünyadan Haber*, Vatan Matbaası, İstanbul.
- (1945) *San Fransisko’da Neler Gördüm*, Vatan Matbaası, İstanbul.
- (1956) *Turkey in My Time*, University of Oklahoma Press, Norman.
- (1957) *Berraklığa Doğru*, Vatan Matbaası, İstanbul.

Tezler

- MUMAY Aynur (1996) *Demokrasi Kavramı ve Türk Gazeteciliğinin Çok Partili Siyasal Yaşama Geçiş Sürecindeki Görünümü: “Vatan” Örneği*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- ÖZTÜRK Ahmet (1996) *Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde (1945-1960) Siyasal İktidar-Basın İlişkisi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- TEZCAN Asuman (2007) *Ahmet Emin Yalman: Hayatı ve Gazeteciliği (1918-1938)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara.